

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

Barnets vilja

-en studie om barns delaktighet i LVU-utredningar

Socionomprogrammet

C-uppsats

Författare: Hanna Widén och Stina Haldén

Handledare: Anna Nelson

Abstract

Titel: Barnets vilja - en studie om barns delaktighet i LVU- utredningar

Författare: Hanna Widén och Stina Haldén

Nyckelord: delaktighet, LVU, samtalsmetod och barn

Den här studien har till syfte att utreda om barns vilja påverkar beslutet om insatserna i LVU-utredningar. Vi ville även undersöka om barn är delaktiga i beslut som rör dem själva i socialtjänstens utredningsarbete, samt om barn är synliga i utredningsdokumenten.

För att ta reda på det syftet har vi valt att använda oss av följande frågeställningar.

1. Vilka metoder använder sig socialtjänsten av i LVU-utredningar för att ta reda på vad barnet själv vill?
2. Är utredningen skriven på ett sådant sätt att barnet kan ta del av alla dess delar?
3. Hur påverkas insatsens utformning av barnets vilja?

Uppsatsen är genomförd med kvalitativa textanalyser av LVU-utredningar. Textanalyserna har kompletterats med två mindre intervjuer. Intervjuerna har genomförts med en enhetschef samt en utredare på socialkontor.

Empirin är analyserad med hjälp av socialkonstruktionism, utvecklingspsykologi, lagtext och tidigare forskning.

Vi har i resultatet konstaterat att det finns en stor diskrepans mellan vad socialtjänsten gör och vad socialtjänsten dokumenterar. Barnens vilja verkar spela en underordnad roll i utredningarna då förslag till beslut om insatsen formuleras.

Tack!

Vi som författat denna uppsats vill börja med att tacka varandra. Uppsatsen är helt klart en produkt av våra gemensamma ansträngningar och hade inte existerat i den här formen utan bådars hängivna delaktighet. Därför vill vi tacka varandra för ett gott och trivsamt samarbete.

Vi vill också passa på att tacka vår gemensamma vän, Cathrine Apelqvist, för dina fruktbara idéer och din tro på den här uppsatsen.

Tack till Anna Nelson, vår handledare på institutionen för socialt arbete.

Samt det viktigaste av allt, ett jättetack till de enhetschefer och utredare som genom att bistå oss med material möjliggjort uppsatsens genomförande.

Tack!

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. INLEDNING	1
1.1. FÖRFÖRSTÅELSE	1
1.2. BAKGRUND	2
2. SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR.....	3
2.1. SYFTE.....	3
2.2. FRÅGESTÄLLNING	3
3. TIDIGARE FORSKNING	3
3.1. KRITIK MOT SOCIAL BARNAVÅRD.....	3
3.2. UTREDNINGSMETODIK.....	4
3.3. BRISTANDE DOKUMENTATION I SOCIALTJÄNSTENS AKTER	5
3.4. BETYDELSEFULL DELAKTIGHET	6
3.5. BRIST PÅ DELAKTIGHET	7
3.5.1. Delaktighet i omhändertagandet.....	7
3.5.2. Barnombudsmannen.....	7
3.5.3. Barns delaktighet i beslutets utformning.....	8
3.6. BARNETS VILJA.....	9
3.7. BARNETS MAKT	9
3.8. SAMTAL MED BARN INOM SOCIALTJÄNSTEN.....	10
4. FÖRSTÅELSERAM	12
4.1. VAD ÄR EN UTREDNING?	12
4.2. VAD SÄGER LAGEN OM BARNES DELAKTIGHET?	12
4.2.1. Vad är barnkonventionen?	13
4.3. VAD ÄR BBIC?.....	15
5. TEORETISK UTGÅNGSPUNKT.....	16
5.1. VAL AV TEORI	16
5.2. SOCIALKONSTRUKTIONISM	16
5.2.1. Socialkonstruktionism i två nivåer	16
5.2.2. Socialkonstruktionistiska idéer i socialt arbete	17
5.3. UTVECKLINGSPSYKOLOGI	18
5.3.1. Kognitiv teori	18
5.3.2. Metakognition	18
5.3.4. Psykodynamiska begrepp och försvarsmekanismer.....	19
5.3.5. Utvecklingsekologi.....	20

6. METODAVSNITT	21
6.1. METODVAL	21
6.2. TILLVÄGAGÅNGSSÄTT	21
6.2.1. Tidigare forskning	21
6.2.2. Insamlandet av empiri	21
6.2.3. Kompletterande intervjuer.....	22
6.3. ANALYSMETOD	23
6.3.1. Klassificerande av empirimaterialet.....	23
6.3.2. Utformandet av analysguiden.....	23
6.3.3. Djupgående textanalys ad hoc.....	24
6.4. URVAL	24
6.4.1. Åldersspannet.....	25
6.4.2. Aktualitet.....	25
6.4.3. Upptagningsområde	25
6.4.4. Varför just dessa utredningar?.....	25
6.4.5. Intervjuerna	26
6.4.6. Bortfall	26
6.5. VALIDITET.....	26
6.6. RELIABILITET	27
6.7. GENERALISERBARHET.....	27
7. ETIK	29
7.1. FORSKNINGSKRAVET OCH INDIVIDSKYDDSKRAVET	29
7.2. ETISKA DILEMMAN.....	29
7.2.1. Informationskravet	29
7.2.2. Samtyckeskravet.....	29
7.3. KONFIDENTIALITET.....	30
8. RESULTAT	32
8.1. BARNEN I UTREDNINGARNA	32
8.2. VILKA METODER ANVÄNDER SIG SOCIALTJÄNSTEN AV I LVU- UTREDNINGAR FÖR ATT TA REDA PÅ VAR BARNET SJÄLV VILL?.....	33
8.3. ÄR UTREDNINGARNA SKRIVNA PÅ ETT SÅDANT SÄTT ATT BARNET KAN TA DEL AV ALLA DESS DELAR?	35
8.4. HUR PÅVERKAS INSATSENS UTFORMNING AV BARNETS VILJA?	36
9. ANALYS	39
9.1. SOCIALTJÄNSTENS METODER OCH BARNETS VILJA	39
9.1.1. Samtal med Anders och Simon	40
9.1.2. De professionella kommer till tals	41
9.1.3. Arvid, ett exempel på regression.....	42
9.2. DELAKTIGHET	43
9.2.1. Fabians mesonivå	43
9.2.2. Anders är ”odräglig” och ”snäll”	43
9.2.3. Fabians koncentrationssvårigheter	44
9.2.4. Anders sexuella utagerande.....	44

9.3. INSATSEN.....	45
9.3.1. Omedelbart omhändertagande.....	45
9.3.2. Barnens lojalitet.....	46
9.3.3. Anders får bo på landet, Simon är inte tillfrågad.....	46
9.3.4. Barnens ålder.....	47
10. SLUTDISKUSSION	48
10.1. FÖRSLAG TILL FORTSATT FORSKNING	48
11. KÄLLFÖRTECKNING	49
Bilaga 1.....	51
Bilaga 2.....	52
Bilaga 3.....	53

1.INLEDNING

Vi som författat denna uppsats, Hanna och Stina, träffades för första gången en mörk vintereftermiddag på café Husaren i Haga. Vi tittade djupt i kaffekoppen och åt upp smörgåsarna medan regnet tvättade rutorna och kullerstenarna där utanför. Idéer till en uppsats hade vi nog, och visst intressanta var de, men kanske en aning vaga och sådär märkligt och drömskt ogenomförbara. Sådär som det kan bli när man måste formulera syfte och frågeställningar med vassa kanter och tydliga avgränsningar. Veckorna gick och någonstans där i vårt begynnande arbete tappade vi bort oss. Plötsligt stod vi utan såväl idé och syfte, som metoder och hjälpsamma teorier.

Men staden är ju inte större än att alla känner alla. Och inte är den sämre än att någon av de där gemensamma vännerna man råkar ha, som ger sig till känna i något av våra första samtal, har en diger erfarenhet av socialt arbete med barn i svåra livssituationer. Och den där vännen hade frågetecken, nyfikenhet och idéer som smittade av sig. Hon undrade helt enkelt huruvida man lyssnade på barnen i LVU-utredningar, för enligt henne själv, så verkade det inte så. Idén kändes både tilltalande och genomförbar. Ivriga som vi var att få komma igång med vårt uppsatsskrivande bröt vi tacksamt ner embryot till hanterbara frågeställningar och påbörjade vårt arbete. Alltmedan dagarna blev längre och vårsolen varmare växte vårt material och våra kunskaper. Om resultatet och processen står att läsa på de följande sidorna.

1.1. FÖRFÖRSTÅELSE

Redan i vår allra första ansats hade vi en gemensam förförståelse av att det var en brist vi skulle undersöka, upptäcka och möjligtvis till viss del motbevisa. Vi har talat om vårt kritiska öga, försökt lyfta dess självklarhet och problematisera varför det så lätt blir så. Vårt svar är att man så ofta tar det som är bra och riktigt för självklart. Det som är korrekt är normen, det som är dåligt avviker och fångar vår uppmärksamhet. Vi kan ju nöja oss med att konstatera att det egentligen är ett mycket gott betyg av socialtjänstens arbete. Vi förutsätter det som är gott, det dåliga blir iögonfallande och lyfts till allmän beskådan. Det är kanske ett tråkigt och sorgligt sätt att se på världen, men likväl så är det genom kritisk granskning man når utveckling.

Våra kritiska glasögon satt alltså där de skulle, längst fram på nästippen, långt innan vi läste vår första utredning. Vi vill gärna säga något om den läsningen. Kanske var läsningen av empirin, tillsammans med analysen de mest givande delarna av vårt arbete. Läsningen av LVU-utredningar berör, den suger tag och den målar upp scener ur livet när det är som svårast och när de mest värnlösa berörs. Vi har läst utredningarna högt för varandra och ofta pausat i läsningen och talat om dem. Barnen som ibland varit synliga i texten, och ibland obehagligt osynliga, har väckt engagemang och omtanke och vi har båda, på varsitt håll, skapat en hel värld i fantasin där de lever och ingår. Förutom att läsningen berört oss på ett emotionellt plan, så har den varit mycket berikande och lärorik på ett professionellt plan. Det är tydligt att varje utredare på socialtjänsten har sitt unika sätt att skriva en utredning.

Nämnas i sammanhanget bör att vi båda är studenter på sjunde terminen på Socionomprogrammet vid Göteborgs universitet. Vi har läst en hel radda böcker under våra år där och säkert indoktrinerats in i det sociala arbetets spelregler och doktrin mer än vi kan drömma om. Den så kallade förförståelsen har nog smugit sig på i takt med att vi tillägnat oss den kunskap man på socionomprogrammet ansett att vi bör tillägna oss.

Vi har även mycket olika erfarenheter med oss in i detta projekt. Stina gjorde sin studieleda praktik inom Individ och Familjeomsorgen på ett socialkontor i Göteborg. Praktiken ledde vidare till sommarjobb på samma kontor. De främsta uppgifterna under den här perioden var att delta i utredningsarbete rörande barn 0-20 år. Stina fick bland annat erfarenhet av utredningsarbetet, och skrev även en del egna utredningar. Det komplexa i utredningsarbetet och vetenskapen om den otroliga makt en socialarbetare besitter som utredare på socialkontor blev tydligt under den här perioden. I arbetet på socialkontoret fick Stina insikt i att utredningar ligger till stor grund för mycket av det arbete som utförs inom socialtjänsten. Av den anledningen anser hon att det är av stor vikt att dessa utsätts för granskning och utvärdering. Stina bidrog med mycket sakkunskap gällande utredningsförfarandet och hade många värdefulla kontakter, helt avgörande för uppsatsens genomförande.

Hanna hade aldrig satt en fot på ett socialkontor innan arbetet med uppsatsen satte igång. Hon har däremot arbetat mycket med barn med särskilda behov och hennes perspektiv i uppsatsarbetet är utifrån barnens roll i samhället. Hanna har sedan 8 månader en liten bebis hemma som nog satt viss prägel på arbetet. Hannas böjelse för att sluka litteratur och producera text gav projektet god styrfart även när empirin till en början lös med sin frånvaro. Vi anser att våra vitt skilda erfarenheter var berikande för vår analys. Vi läste med olika ögon.

1.2. BAKGRUND

Under 1990-talet växte det fram en kritik mot social barnavård, där kritiken mot LVU-utredningar var den starkaste. Utredningarna ansågs ta för lång tid och barnen, som borde vara utredningarnas huvudpersoner, var inte synliga i tillräckligt hög grad. (Lundström, 2000)

I kritikens kölvatten kom lagändringar i LVU och Socialtjänstlagen. Barnkonventionen inkorporerades i den svenska lagstiftningen. Lagändringarna gjordes i syfte att stärka barnets rätt och möjliggöra för barnet att föra fram sin röst i beslut som gällde dem själva. Enligt lag skulle man nu lyssna till barnet. Lagändringarna banade också väg för utredningsmetoder som BBIC. BBIC är en utredningsmetod, med syfte att sätta barnets behov i centrum, som just nu håller på att inarbetas på socialkontor runt om i landet. Det vi i vår uppsats menar med LVU-utredningar är barnavårdsutredningar som lett fram till ett tvångsomhändertagande enligt Lagen om Vård av Unga.

Frågan är om lagändringarna och nya metoder fått något genomslag på fältet. Har det hänt något i socialtjänstens arbete med de mest utsatta barnen i vårt samhälle. Syns de i utredningarna och hörs de?

Bakgrunden till vårt syfte och frågeställningar, och nyckeln till att förstå resultat och analys, kommer att ytterligare utvecklas i följande kapitel om tidigare forskning samt i vår förståelseram.

2. SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR

2.1. SYFTE

Den här studien har till syfte att se om barns vilja påverkar beslutet om insatserna i LVU-utredningar. Vi ville även få en klarhet i om barnet är delaktigt i beslutet om sig själv samt om barn är synliga i utredningsdokumenten.

För att ta reda på det syftet har vi valt att använda oss av de här frågeställningarna.

2.2. FRÅGESTÄLLNING

1. Vilka metoder använder sig socialtjänsten av i LVU-utredningar för att ta reda på vad barnet själv vill?
2. Är utredningen skriven på ett sådant sätt att barnet kan ta del av alla dess delar?
3. Hur påverkas insatsens utformning av barnets vilja?

3. TIDIGARE FORSKNING

3.1. KRITIK MOT SOCIAL BARNAVÅRD

Tommy Lundström skriver ett kapitel om kommunernas sociala barnavård i SOU 2000:38 *Välfärd, vård och omsorg*. Så många som fyra till fem procent av alla barn kommer i kontakt med den sociala barnavården i form av fosterhems eller institutionsvård. De flesta av dessa omhändertaganden görs med hjälp av socialtjänstlagen det vill säga på vårdnadshavarnas egen begäran, eller att vårdnadshavarna frivilligt går med på att barnen tas om hand. (Lundström, 2000) I denna uppsats studerar vi utredningar kring de omhändertaganden som skett med tvång och lagen om LVU.

Tommy Lundström målar upp en mörk bild med många brister när han sammanfattar den sociala barnavårdens 1990-tal. Lundström menar att frånvaron av systematiserade och säkra kunskaper skapar svårigheter när man ska beskriva den sociala barnavården, han menar att dess praktik inte är kunskapsbaserad. Det råder en brist på systematisk dokumentation av vad som faktiskt görs, statistik, samt brist på beprövade metoder och utvärderingar av effekterna av de metoder och insatser man faktiskt tillämpar. Socialarbetare i allmänhet, tillägnar sig inte den vetenskapligt grundade kunskap som faktiskt finns menar Lundström. (Lundström, 2000)

Under 1990 talet utsattes socialtjänsten för mycket kritik gällande utredningar om barn som far illa, kritiken gällde framförallt omfattande LVU-utredningar. Dels tog utredningarna oacceptabelt lång tid, dels gällde kritiken brister i utredningarnas innehåll. Barnen har inte synliggjorts och kommit till tals tillräckligt. Familjens nätverk, och fäderna syntes inte heller i tillräckligt hög utsträckning. Man ansåg inte heller att utredningarna gjorts förutsättningslöst. (Lundström, 2000)

Kritiken om att barn inte syntes i utredningarna fick ett särskilt stort genomslag. Under 1990-talet skedde förändringar i socialtjänstlagen till en förstärkning av barnets rätt. Förändringarna var en spegling av dels den allmänna kritiska debatten och dels FN's barnkonvention. Detta

medförde såväl en Barnombudsman, samt förändringar i lagen. Även socialtjänstlagen reviderades 1997, och en förstärkning av barnperspektivet gjordes. Socialtjänsten ska nu enligt lag ta hänsyn till barnets inställning i åtgärder som rör dem. ”*Det har tydliggjorts att barnets inställning skall inhämtas, att barnet skall höras när det är möjligt samt att hänsyn skall tas till barnets vilja*” (Lundström, 2000 s. 35)

På grund av den allmänna debatten och forskning på området ändrades inställningen till släktingplaceringar. Forskningsresultat visade att placeringar hos släktingar har större chans att bli lyckade, än en placering i för barnet okända familjer eller institutioner. Tidigare ansåg man att släkten kunde vara bärare av samma sociala problem, och undvek därför dessa placeringar. Nu främjar man i stället möjligaste mån en placering hos anhöriga eller närstående. (Lundström, 2000)

Lundström menar att det är svårt att bedöma effekterna av den nya lagstiftningen, och hur barns juridiska ställning faktiskt har påverkats. Lundström menar att förändringarna är motsägelsefulla, å ena sidan har det skrivits in i lagen att man alltid måste överväga barnets situation och barnets rättigheter. Samtidigt har det skett en urholkning i försörjningsskyddet som Lundström menar också drabbar barnen, i form av minskade insatser till deras nätverk. Nedskärningarna har dock inte gällt barnavården specifikt som snarare prioriterats politiskt och där frågor om barnens inflytande lyfts i allmän debatt. (Lundström, 2000)

Socialstyrelsen har följt upp lagändringen (socialstyrelsen 1999a) och visar att lagändringen har mottagits positivt. Flera kommuner har utarbetat en praxis för att tillgodogöra sig barnets vilja. Lundström menar dock att de ”*dolda regelverk*” som styr utredningarna verkar vara mycket svårföränderliga. Han menar att de bristerna speglar andra mer grundläggande brister i det sociala arbetets organisering och professionalisering. Sammanfattningsvis konstateras att den sociala barnavården är ett svårföränderligt fält. Under 1990-talet provade man metoder som ”*Barn i fokus*” och Dartingtonmodellen, för att utveckla arbetet med barn. (Lundström, 2000) Vi kommer inte närmare gå in på de metoderna, utan i stället rikta fokus på BBIC, som är den modell vi kommit kontakt med i några av våra studerade utredningar.

3.2. UTREDNINGSMETODIK

Bo Edwardssons skriver i sin bok *Kritisk utredningsmetodik* om vikten av ett korrekt språk i utredningar. Utredningen bör vara skriven sakligt och tydligt. Känslo- och värdeladdade ord och beskrivningar bör undvikas. Han menar att man måste ställa vissa krav på språket i utredningar, på samma sätt som man ställer krav på språket i vetenskaplig verksamhet. Diskriminerande uttalanden får inte förkomma. Det som är väsentligt ska kunna preciseras och förklaras i situationer och särskilda beteenden menar Edwardsson. Edwardsson varnar för repetitivitet och förstärkningsord i texten, och menar att de får utredningarna att framstå som propagandistiska. Han menar att utredningarna inte ska handla om utredarnas egna reaktioner utan om de utreddas upplevelser och livssituationer. (Edwardsson, 2003) Han fortsätter med att lyfta barnperspektivet i utredningsarbetet och framhåller att det noga bör beaktas. Han skriver att barn bör höras då man kan intervjua barn ner till ca 3-5 års ålder. Han skriver att enskilda barnsamtal bör hållas vid minst 3 åtskilda tillfällen under utredningsarbetet för att nå en bättre kommunikation och tillförlitlighet till barnet. (Edwardsson, 2003)

3.3. BRISTANDE DOKUMENTATION I SOCIALTJÄNSTENS AKTER

I Billquists och Johnsson *Inte längre klient* studeras avslutade ärenden vid en barn- och familjeenhet inom socialtjänsten i Gunnared. Studien motiveras med bristande kunskaper om huruvida socialtjänstens insatser är verkningsfulla eller ej. Tommy Lundström påpekar samma kunskapsbrist ovan (Lundström, 2000) . Forskning som rör den sociala barnvården är underrepresenterat, endast 10 % av den samlade forskningen inom socialt arbete sedan 1995 berör barnavård. Billquist och Johnsson beskriver kunskapsläget som svagt. Inom vårt område som rör barnavårdsutredningar om tvångsombändertaganden, LVU, finns det dock en viss kunskapsackumulation. (Billquist, Johnsson 2004).

Billquist och Johnsson finner en bristfällig dokumentation i sina aktstudier. Det saknas uppgifter om vad som lett fram till ansökan, och det framgår inte heller alltid vad socialsekreteraren gör i ärendena. Det finns ingen information om vilken hjälp som förmedlas i samtal, stödkontakter, eller vilket mål samtalen har. Många utav socialsekreterarens överväganden och mycket arbete blir därmed osynligt. (Billquist, Johnsson 2004).

Författarna menar att dokumentationen är av för dålig kvalitet för att kunna utvärdera socialtjänstens metoder. De menar också att den är dålig som ett administrativt och behandlingsmässigt underlag. För att komplettera aktstudien har Billquist och Johnsson även utfört intervjuer med socialsekreterare och klienter. I intervjuerna framkommer en ambivalent inställning hos socialsekreterarna gällande dokumentation. De menar att det är skönt att slippa dokumentera och att en perfekt dokumentation tar alltför mycket tid från behandlingsarbetet. Socialarbetarna saknar också tydliga riktlinjer, och det finns inga inarbetade metoder, för hur dokumentationen ska se ut vilket försvårar arbetet. Samtidigt anser socialsekreterarna att dokumentationen är viktig för att klienter ska få den rätta hjälpen, och för att det ska framgå vad klienten tycker är viktigt. (Billquist, Johnsson 2004).

I akterna finns sällan dokumenterat barnets eller den vuxnes eget perspektiv eller egna ord, och det finns en påtaglig avsaknad av bedömningar eller tolkningar av vad som framkommit den vägen. I de fåtal fall som klientens beskrivningar framkommer är de omformulerade till ett skriftspråk som tappar nyanser och föder tveksamheter. Inga citat förekommer. Utredningarna huvudsyfte blir istället att motivera och dokumentera det fattade beslutet. Utredningen blir på så sätt en efterhandskonstruktion där man legitimerar genomförda eller beslutade insatser. (Billquist, Johnsson 2004).

Beskrivningarna av klientens problem varierar i omfattning och tydlighet från akt till akt. De kompletterande intervjuerna ger inte heller någon klar bild av hur arbetet gått till och hur analys, bedömning eller teoretiska överväganden gjorts. Billquist och Johnsson får dock något mer information om hur hjälpens innehåll sett ut. Många forskare har pekat på att familjer som kommit i kontakt med socialtjänst i barnavårdsärenden utreds under långa tider och många barn, närmre vart femte, återkommer. En stor del av socialtjänstens barnavårdsarbete verkar bestå i att kontrollera att barnets situation inte förvärras. Billquist och Johnsson ställer sig frågan om barnets behov då utretts tillräckligt i den initiala kontakten. (Billquist, Johnsson 2004).

Författarna menar att det finns stora svårigheter med att använda sociala akter för att titta på det sociala arbetets metoder. Billquist och Johnsson menar att om akter ska kunna användas för vetenskapliga studier om det sociala arbetets metoder så måste dokumentationen se annorlunda ut än den gör idag. De menar vidare att detta är nödvändigt för

behandlingsarbetet, för att synliggöra och öka förståelsen av förändringar för klient och socialsekreterare.(Billquist, Johnsson 2004).

3.4. BETYDELSEFULL DELAKTIGHET

Ingrid Claezons studie *Tvångsomhändertaganden, ur tonåringars, anhörigas och socialsekreterares perspektiv* bidrar med kunskap till vårt område. Studien handlar om socialt arbete med barn, ungdomar och familj. Till skillnad från vår uppsats som främst studerar utredningar, använder sig Claezon av kvalitativa intervjuer och lyfter fram ungdomars, anhörigas och socialarbetares röster. Claezon visar på det ojämlika maktförhållandet där socialarbetaren har makt, och tolkningsföreträde framför klienten när det gäller att beskriva klientens problem. Klienternas möjligheter och rätt till delaktighet i beslut uppmärksammas allt mer vilket kräver en förändrad yrkesroll för socialarbetaren. Claezon använder sig av ”empowerment” som teori och metod för socialarbetaren att dela med sig av makten och göra klienten delaktig. Gradskillnader, i vilken mån delaktighet är möjlig, blir särskilt tydligt när det gäller tvångsomhändertaganden av barn. Claezon är dock övertygad om att det är möjligt att låta klienten bli delaktig i hur och på vilket sätt insatsen ska förverkligas. Delaktigheten kan dock innebära ett dilemma, menar Claezon, då förälder och socialsekreterare kan ha olika åsikter om vad som är det bästa för barnet. (Claezon, 2004). Det blir tydligt att det är föräldrarnas delaktighet i beslutsprocessen Claezon här syftar på och vill möjliggöra och inte barnets.

Claezon refererar till Shelley Taylors (1989) som motiverar hur positiva illusioner eller föreställningar bidrar till psykiskt och fysiskt välbefinnande. Möjligheten att kunna påverka sin egen framtid skapar optimism och ger en uppfattning av att framtiden består av möjligheter snarare än svåra problem. (Claezon, 2004).

Claezon har själv gjort en studie av ungdomar med missbrukande föräldrar. De som hade en positiv inställning till framtiden kunde på ett mer kreativt sätt hantera sin bakgrund. De hade en föreställning att de faktiskt kunde påverka sin framtid och dess möjligheter. Att känna en tilltro till egen kontroll kan bli direkt avgörande för hur individen går vidare i livet. (Claezon, 2004).

I Claezons bok kan man också läsa om Werner som betonar tre betydelsefulla nivåer där det bör finnas skyddande och stärkande faktorer för att barnet ska klara kaotiska livssituationer. Den första berör individens förmåga, exempelvis social förmåga och intelligens, den andra nivån berör det nära nätverket med goda känslomässiga band. Den tredje nivån är det externa stödsystem där vi finner socialtjänsten. Socialtjänsten bör förse barnet med en känsla av meningsfullhet och kontroll och en känsla av att barnet själv kan påverka sin livssituation. Claezon menar att i de utredningar hon läst så lyser de positiva omständigheterna kring barnet med sin frånvaro. För att främja barnets förmåga att återhämta sig från den svåra livssituation det befinner sig i är det viktigt att noga utforska barnets utsatthet och främja skyddande faktorer som finns i omgivningen och i barnet självt (Claezon, 2004). Dessa faktorer kan man endast identifiera genom att lyssna på barnet och ta dess vilja och röst i beaktande.

Claezon menar att socialarbetaren har liten makt i valet av placering för den unge. Studien handlar om placering av ungdomar, men resultaten kan ändå anses betydelsefulla för vår uppsats. Ungdomarna uttrycker att de vill bli lyssnade på, sedda som individer, och redan på ett tidigt stadium vara delaktiga i processen med socialtjänsten. Även om delaktigheten, eller

deras möjlighet att påverka misslyckas, så kvarstår medvetenheten om att man faktiskt blev erbjuden en viss delaktighet. (Claezon, 2004).

Hollander (2002) menar att vi ska beakta barnet och deras synpunkter men att de inte ska behöva ta ansvar för besluten. Deras förslag om framtiden ska respekteras och beaktas som en vägledning i de beslut socialsekreteraren måste fatta. (Claezon, 2004).

3.5. BRIST PÅ DELAKTIGHET

3.5.1. Delaktighet i omhändertagandet

Artikeln *Omhändertagande med barns perspektiv* som är skriven av Ann-Christin Cederborg och Yvonne Karlsson publicerades i socialvetenskaplig tidskrift nr 3 2001.

Cederborg och Karlsson har gjort en studie om barns delaktighet vid utredningsarbete inom socialtjänstens ingripande vid LVU-omhändertaganden. De har genomfört studien i en mellanstor kommun i Sverige där de har valt ut barn med hjälp av tjänstgörande socialarbetare. De hade som intention att göra 20 intervjuer med barn i åldern mellan 5-19 år som under 1994-1998 blivit omhändertagna enligt LVU. Intervjuformen var halvstrukturerad och indelad i följande tre olika huvudområden:

"Hur uppfattar det sin deltagarstatus i omhändertagandeprocessen?"

"Hur har barnet uppfattat att dess perspektiv togs till vara under utredningsarbetet?"

"Hur beskriver det sin situation som samhällsplacerat?" (s.116)

I resultat och diskussion kommer författarna till den slutsats att barnen inte känner sig så delaktiga som de själva hade önskat. Barnen uttrycker att de inte har blivit lyssnade på vare sig innan under eller efter utredningsarbetet om deras situation och av den anledningen har inte heller deras perspektiv förmedlats i beslutet om dem.

Större delen av de tillfrågade barnen hade ingen vetskap om att ett beslut om tvångsplacering var aktuellt. Barnen känner sig osäkra på hur länge de skulle bli tvungna att vara placerade i familjehem samt att det saknades en kontakt på socialtjänsten som de kunde ringa och fråga vid behov. Många av barnen berättar att det inte gett möjlighet för dem att enskilt ge information till utredande socialsekreterare. När de väl har kommit till tals har barnen i många fall lidit av lojalitetskonflikter och av den anledningen inte kunnat yttra sin egen vilja i så stor utsträckning som önskvärt då de varit rädda att såra någon. Många av barnen upplever inte att de kan påverka sin livssituation.

Cederborg och Karlsson menar att all tidigare forskning är entydig vad det gäller barns delaktighet i beslutet om sig själva. Trots en skärpt lagstiftning och tydliga regler i såväl SoL, LVU, Föräldrabalken och barnkonventionen verkar samhället ha svårt att hitta metoder och strategier som gör att barn kommer till tals i beslut om sig själva.(Cederborg, Karlsson, 2001)

3.5.2. Barnombudsmannen

Den huvudsakliga uppgiften för Barnombudsmannen är att företräda barn och ungas intressen och rättigheter, detta med utgångspunkt i FN's konvention om barnets rättigheter. Barnombudsmannen är en myndighet som har till uppgift att utbilda, informera och bevaka efterlevnaden av konventionen i det svenska samhället.

Barnombudsmannen kommer med jämna mellanrum med rapporter och skrifter om hur barn och ungas levnadsvillkor ser ut i samhället. Av den anledningen kändes det naturligt för oss att i uppsatsen ta med den forskning som Barnombudsmannen publicerar. Vi har valt att belysa en av de rapporter som offentliggjorts under de senaste åren, nämligen *När viljan finns – Barnperspektivet i Länsstyrelserna*

Rapporten handlar om det barnperspektiv som finns hos länsstyrelserna i Sverige och hur det integreras i deras arbete. Undersökningen vill ta reda på barnets möjlighet till delaktighet och inflytande i beslut som rör dem. De vill även ta reda på om åsikterna dokumenteras och vidare om besluten återförs till de unga. BO anser att länsstyrelserna bör vara noga med att inhämta, dokumentera, återföra och inte minst beakta de ungas åsikter. Man bör även vara noga med att återföra besluten till de unga.

Resultatet av undersökningen var att BO uppfattar att länsstyrelserna endast i en begränsad utsträckning använder sig av de befogenheter de besitter inom ämnet och att barn inte kommer till tals i lika stor utsträckning som det vore önskvärt.

3.5.3. Barns delaktighet i beslutets utformning

Det har gjorts en del tidigare uppsatser på ämnet kring barn och deras delaktighet i besluten om sig själva. Vi har valt ut en D-uppsats som vi tycker överensstämmer med vårt syfte om barnets delaktighet i beslut inom socialtjänsten. Uppsatsen fokuserar på om barn är med och påverkar beslutets utformning med hjälp av att de får yttra sin vilja. Därför valde vi att belysa Gunnel Henrikssons och Margareta Nelsons D-uppsats: *Barns uppfattning av delaktighet och samtycke* från Lunds universitet/socialhögskola.

I uppsatsen vill de utöka sin kunskap om hur barnet upplever sin delaktighet i utredningar hos socialtjänsten. De vill ta reda på om barnets vilja förmedlas i insatsen. De anser att barnets vilja är central då insatsen skall väljas samt att barnets delaktighet är en förutsättning för att barnets röst skall bli hörd. Materialet är analyserat med hjälp av begrepp som makt, attityd, perspektiv och kommunikation.

Studien är genomförd med hjälp av ett antal intervjuer med barn och deras vårdnadshavare och familjehemsföräldrar. Alla intervjupersoner har fått någon form av öppenvårdsinsats beviljad från socialtjänsten. I studien frågar sig författarna om barnen har varit delaktiga i utredningen och beslutet, de undrar om barnet fick vara med och bestämma om vilken insats som skulle ske samt om barnen fick ge sitt samtycke till den beslutade insatsen.

De sammanfattar sin studie med att klargöra att barnen inte varit medvetna om att en utredning om dem gjorts. Av den anledningen var det naturligt att de inte heller fick möjligheten att yttra sig angående beslut och insats som kunde röra dem. De fick heller inte någon information om några andra typer av insatser som kunde ha varit aktuella.

I slutsatsen kommer författarna fram till att barn inte får vara delaktiga i den utsträckning som vore önskvärt utifrån rådande lagstiftning, barnkonventionen och SoL. De vill även framhäva att socialtjänsten behöver mer verktyg och utarbetade metoder för att kunna ta till sig barnens vilja och kunna använda sig av deras åsikter i utredningsarbetet.

I Catarina Carlssons D-uppsats i juridik, *Barnets rättigheter utifrån barnets rätt att komma till tals* visar det sig att barn vid omhändertaganden snarare ges sämre möjligheter att få sin vilja beaktad, än vid överföring av vårdnad enligt föräldrabalken, FB. Carlsson menar att situationen inte är godtagbar, vare sig utifrån juridiska eller moraliska aspekter. Historiskt har

föräldrar haft en naturlig rätt att bestämma över sina barn och det är först under de senaste årtiondena som barnets ställning stärkts genom lagstiftning. (Carlsson, 1999)

3.6. BARNETS VILJA

Haldor Øvreeide skriver i sin bok *Samtal med barn* att det i socialtjänstlagen står formulerat att barnet ska ha rätt att påverka sin situation. I Sverige finns inga ålderskriterier för när barnet får den rätten. Øvreeide menar att detta kan vara svårt för barnet att förhålla sig till. Barnet hamnar ofta i en relationell konflikt, och riskerar att få skulden för den lösning som väljs. Barnets önskan är inte alltid barnets egen utan kan vara den vuxnes önskan. Barnet har olika möjligheter att uttrycka den önskan som överensstämmer med barnets egna behov. Att uttrycka sin åsikt kan bli ett ytterligare krav för barnet i en redan ansträngd livssituation. Att behålla situationen som den är, trots att den för en utomstående är hemsk och ohållbar, kan vara det mest trygga för barnet. Därför önskar kanske barnet ingenting. (Øvreeide, 2001)

Om vi tillmäter barnets vilja stor tyngd, förutsätter vi att barnet har ett överordnat perspektiv på sina behov och möjligheter. Det menar Øvreeide är att övervärdera deras kompetens och oberoende. En vuxen värdering av barnets önskemål är nödvändig. Det ska vara en värdering som tar hänsyn till barnets utvecklingsnivå, den relationella situation barnet befinner sig i, och vem barnet uttryckt önskemålet till. (Øvreeide, 2001)

Barnet har rätt att med ökande ålder vara med och bestämma om sin egen framtid, även om det leder till beslut som inte är idealiskt bästa för barnet. De åtgärder som socialarbetaren anser vara de allra bästa åtgärderna kan misslyckas just för att de inte tagit hänsyn till barnets vilja. Øvreeide menar vidare att det är en skillnad mellan att ha kännedom om barnets önskemål och att uppfylla önskemålen. (Øvreeide, 2001) Detta att jämföra med Claezons text ovan att även om ungdomarnas möjlighet att påverka misslyckas, så kvarstår medvetenheten om att man faktiskt blev erbjuden en viss delaktighet. (Claezon, 2004). Det upplevs som betydelsefullt.

Att uttrycka önskemål är barnets rättighet och inte en plikt, poängterar Øvreeide. Det är de vuxnas plikt att acceptera den rätten, samtidigt som man måste se barnets begränsningar och ha ett överordnat omtänksamt perspektiv. Barnet har fram för allt rätt till beroende och omvårdnad. (Øvreeide, 2001)

3.7. BARNETS MAKTT

I Gunvor Anderssons text *Barnen i socialt arbete - en maktlös grupp* menar Andersson att barnets ökade rättigheter inte betyder att barn blivit mer autonoma eller fått större rätt att vara med och bestämma. Makten har istället förskjutits från föräldrar till myndigheterna. Det finns en tämligen enhetlig bild av att barn inte kommer till tals i sociala utredningar, detta gäller även internationellt. Det finns en risk, menar Andersson, med att barnets ställning förändras, om det sker på ett sådant sätt att barnet ställs mot vuxna, att det ses som en egen person istället för en del av sin familj. Det finns också en risk med att barnets perspektiv tillskrivs alltför stor betydelse i viktiga frågor. (Andersson, 2000)

Att det finns en spänning mellan ideal och praktik i socialt arbete har konstaterats av många forskare. Andersson nämner Karen Healy (1998) som menar att många socialarbetare är så

plågsamt medvetna om den makt de besitter att de inte vågar använda den på ett konstruktivt sätt. Detta menar Healy, kan skada barn. Hon menar att socialarbetaren inte bör undvika att fatta beslut, men bör erbjuda barnet delaktighet genom att ge uppriktig information och respektfullt lyssna till synpunkter. (Andersson, 2000)

I Anderssons text finner vi också Martin Calder (1995). Han menar att delaktighet är möjlig på alla nivåer inom socialt arbete, även när det är fråga om tvångsomhändertaganden. Delaktigheten handlar enligt Calder om att ge information, lyssna på barnet, ge möjlighet till att framföra synpunkter samt ge dem så många valmöjligheter som möjligt är. Socialarbetaren bör ta del av barnets och familjens tankar och känslor, låta dem läsa och korrigera information i sociala akter och vara med på möten.

Butler och Williamsson (1994) menar att det är vuxnas övertro på sin egen intuitiva förmåga att förstå och ha kunskap om barn som ligger till grund för försummelsen av att ta reda på barnets perspektiv. De frågade i ett forskningsprojekt barn som varit i kontakt med socialtjänsten hur de ville att deras socialarbetare skulle vara. Barnen ville att de skulle vara goda lyssnare, vara tillgängliga och berätta när de skulle ta kontakt nästa gång, inte döma vad barnen säger, ge betänketid och valmöjligheter, säga som det är, hålla sitt ord och vara någon barnen kunde lita på. Det sistnämnda innebar att socialarbetaren alltid skulle konsultera barnet innan hon/han vidtog åtgärder eller gjorde några förändringar. (Andersson, 2000)

Andersson anser att barnens maktlöshet är uppenbar inom socialt arbete. Vuxna har både ansvaret och makten över barnen. Andersson menar att den största maktförskjutningen inte skett från de vuxna till barnen, utan från föräldrar till socialarbetare som samhällets representanter. Det är önskvärt att erbjuda barnen större delaktighet i socialt arbete, utan att ge dem större ansvar för sin livssituation. Även Andersson menar att de vuxna måste se längre in i framtiden än vad ett barn kan göra, och anamma ett helhetsperspektiv. Det perspektivet ska innefatta barnets bästa, ett gemensamt ansvar för barnets vuxna nätverk där barnet bidrar och inkluderas. Andersson menar att socialarbetare inte kan eller ska delegera sin makt till barn, men det finns utrymme att öka barns delaktighet i socialt arbete. (Andersson, 2000)

3.8. SAMTAL MED BARN INOM SOCIALTJÄNSTEN

Socialstyrelsen har till uppgift att bland annat bistå med information och kunskap till verksamma, däribland socialarbetare. *Samtal med barn i socialtjänsten* är en kunskapsöversikt som har till uppgift att vara vägledande i arbetet med och kring barnavårdsutredningar inom socialtjänsten. Texten visar på olika aspekter av barnsamtal och gällande lagtext.

Socialstyrelsen gör en åtskillnad på "barnperspektiv" och "barnets perspektiv". Barnperspektiv är någonting som bör finnas med i allt arbete med barn. Vuxna kan inte utgå från ett perspektiv som är identiskt med hur barnet ser på världen, däremot bör vuxna i barns närhet kunna sätta sig in i barnets bästa. Barnets perspektiv är det som barnet själv förmedlar och sätter ord på. I dokumentet betonar man att barn inte är små vuxna och de ska heller inte behandlas så. Barn har ett eget sätt att se på världen och detta bör beaktas och höras. Barn är de som har störst kunskap om sin verklighet och detta bör respekteras och beaktas. (Socialstyrelsen 2004)

På flera ställen i texten betonas att vuxna med makt bör lyssna på barn och ta reda på dess vilja så att barnet känner sig delaktigt och kan förstå det som händer i situationen. Däremot är det viktigt att inte tvinga barnet att ha en åsikt.

Vidare skriver författarna om begreppen makt och ansvar. Det är socialsekreteraren som har det övergripande tolkningsföreträdet. Barn bör inte ha makten att besluta om sin situation när det handlar om så stora beslut som boende utanför det egna hemmet. Det är vuxna som skall bära ansvaret för dessa beslut och makten att genomföra besluten skall ligga hos samhället fastslår socialstyrelsen. Däremot skall socialtjänsten ta hänsyn till barnets vilja vad det gäller utformandet av insatsen.

Det är viktigt att barnet är delaktigt kring beslut som rör dess liv och tillvaro. Socialtjänsten måste möjliggöra att barnet kan förstå och tillgodogöra sig information genom hela processen. Barnet kan värdera andra saker än vuxna, men genom att höra barnet kan arbetet kring barnet utformas på ett sådant sätt att det passar barnet. (Socialstyrelsen 2004)

I *Samtal med barn i socialtjänsten* framgår att det inte alltid är lätt att ta vara på barnet i utredningsarbetet. Det behövs mycket hjälp och stöd till den professionelle för att åstadkomma ett bra arbete med barn i socialt utsatta situationer. (Socialstyrelsen 2004)

4. FÖRSTÅELSERAM

4.1. VAD ÄR EN UTREDNING?

Då vi har valt att undersöka LVU-utredningar gjorda av socialtjänsten har det varit viktigt för oss att studera den rådande lagstiftningen inom ämnet. Socialtjänstens arbete är reglerat utifrån Socialtjänstlagen (SoL) (2001:435), vilket betyder att arbetet bör ske i enlighet med lagen. Utredningsarbetet regleras av kap 11 i SoL §§ 1 och 2.

Socialtjänsten gör en barnvårdsutredning då samhället vill veta mer om ett barns situation. Utredningen skall ligga till grund för ett beslut om en eventuell insats kring barnet. Enligt Nationalencyklopedin beskrivs en utredning som en *”klarläggande, anskaffning och sammanställning av uppgifter”*. Om det framkommer uppgifter om barnet eller dess situation som gör att samhället avgör att barnet inte för sin hälsa och utveckling kan bo kvar i hemmet beslutas om omhändertagande enligt Lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU). I de utredningar som vi har läst har samtliga barn omhändertagits med stöd av § 1, 2st och § 2 lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga .

Vi har valt att redogöra för 3 paragrafer (§ 1, § 2 och § 36) i LVU. De här paragraferna är mest relevanta för vårt åldersintervall och de som bäst belyser vårt syfte och våra frågeställningar. Övriga paragrafer i lagen om vård av unga tar främst upp unga som kan löpa risk att skada sig själva och sin omgivning. I vår uppsatts har vi valt att studera ärenden som rör barn i en ålder där omsorgsbrist och förhållanden i hemmet är den största risken för placering enligt LVU.

LVU, kap 1, § 1 beskriver när samhället bör gå in och *”bereda den unge, vård.”* Här står det att beslutet skall avgöras utifrån det som är bäst för den unge enligt Socialtjänstlagen. LVU gör det även möjligt för samhället att bereda vård utanför den unges hem om rätten avgör att den unges situation skadar barnets utveckling eller hälsa. Exempel på detta är enligt § 2 LVU att barnet utsätts för psykisk eller fysisk misshandel, otillbörligt utnyttjande, brister i omsorgen eller annan påtaglig risk i hemmet för att den unges hälsa eller utveckling skall skadas. Vidare kan man läsa i kap1, § 1 LVU att *”Den unges inställning ska så långt som möjligt klarläggas”* och *”Hänsyn skall tas till den unges vilja och beaktande av hans eller hennes ålder och mognad”* (B 1815).

4.2. VAD SÄGER LAGEN OM BARNES DELAKTIGHET?

I kap1, § 36 LVU kan man läsa att *”Barn som är yngre än 15 år bör höras, om det kan vara till nytta för utredningen och att det kan antas att han eller hon inte tar skada av att höras”* (B 1820) Detta betyder att man i en utredning i möjligaste mån bör höra barnet om dennes situation. Om utredaren anser det olämpligt att höra barnet bör detta noga motiveras (Edwardsson, 2003).

I Föräldrabalken (FB) (1949:381) kap. 6 § 2b, går att läsa att barnets vilja bör beaktas vid bedömningen av barnets bästa. Där står också att barnets vilja bör uppmärksammas fristående från bedömningen i allmänhet. I Socialtjänstlagen finns bestämmelser om att barnets inställning ska klarläggas så långt som möjligt och att hänsyn ska tas till barnets vilja med avseende till barnets ålder och mognad enligt kap 3, § 5, 2 st.

I Socialtjänstlagens portalparagraf kap 1, § 1 står det att socialtjänsten bör handla utifrån en helhetssyn, frivillighet skall vara eftersträvansvärt samt att ett förebyggande perspektiv med den enskildes resurser skall stå i centrum.

Socialtjänsten skall ge den enskilda individen ansvar och delaktighet i arbetet kring sig själv. Ovanstående principer om delaktighet och samtycke gäller även för barn.

4.2.1. Vad är barnkonventionen?

Enligt barnkonventionen är definitionen av ett *barn* en person som inte ännu har fyllt 18 år, om inte den enskilda staten har en definition som tidiglagger myndighetsåldern. (SOU 1997:116)

1948 stiftades konventionen om mänskliga rättigheter inom de Förenta Nationernas medlemsländer. (SOU 1997:116)

FN's konvention om barnens rättigheter eller *Barnkonventionen* som man i vardagligt tal brukar kalla den, lades som förslag till FN's konvention om mänskliga rättigheter. Den 26:e januari 1990 antogs förslaget och 62 länder skrev under. Den 2 september 1990 ratificerades konventionen av bl.a. Sverige som ett av länderna och konventionen började gälla i medlemsländerna. I stort sett har alla länder i världen (190 st.) undertecknat konventionen utom USA och Somalia. Vid underskrift av konventionen binder sig staten till att låta dessa regler gälla över de nationella lagarna. (SOU 1997:116)

I Barnkonventionens inledning belyser man de allmänna mänskliga rättigheter som har formulerats i FN's deklamationer och konventioner. Här betonas att det är familjen som har det övergripande ansvaret för att barnet får de grundläggande behoven av vård och skydd tillgodosedda. Konventionen sätter barnets behov framför föräldrarnas. Även samhället har en roll för att skydda barnet. Detta kan ske till exempel vid "*övergrepp mot eller vanvård av barnet från föräldrarnas sida*" (artikel 9). (SOU 1997:116)

Kommittén gjorde en första analys av konventionen för att ta fram de viktigaste delarna. Tanken var att varje enskild stat skulle beakta dessa delar och lägga extra vikt vid dem. Man sammanfattade dessa delar i 4 allmänna, grundläggande principer och dessa går att läsa i artikel 2, 3, 6 och 12 och återfinns i den Svenska, nationella lagstiftningen.

De fyra principerna är

- *Förbud mot diskriminering* (artikel 2).
- *Principen om barnets bästa* (artikel 3)
- *Rätten till liv* (artikel 6)
- *Rätten att uttrycka sina åsikter* (artikel 12)

I den här uppsatsen har vi valt att titta närmare på två av dessa, artikel 3 och 12. Vi kommer dessutom att beskriva artikel 4 som redogör hur medlemsländerna bör genomföra de rättigheter som går att läsa i konventionen.

– *Genomförande av rättigheterna* (artikel 4)

Dessutom har vi valt att titta närmare på artikel 9, som talar om för medlemsstaten hur de bör gå till väga då barn inte kan bo hos sina föräldrar.

– *Åtskiljande från föräldrar* (artikel 9)

Vi kommer nedan att citera konventionstexten i sin helhet i artikel 3, 4, 9 och 12.

Artikel 3

Principen om barnets bästa

1. Vid alla åtgärder som rör barn, vare sig de vidtas av offentliga eller privata sociala välfärdsinstitutioner, domstolar, administrativa myndigheter eller lagstiftande organ, skall barnets bästa komma i främsta rummet.

2. Konventionsstaterna åtar sig att tillförsäkra barnet sådant skydd och sådan omvårdnad som behövs för dess välfärd, med hänsyn tagen till de rättigheter och skyldigheter som tillkommer dess föräldrar, vårdnadshavare eller andra personer som har lagligt ansvar för barnet, och skall för detta ändamål vidta alla lämpliga lagstiftnings- och administrativa åtgärder.”

Artikel 4

Genomförande av rättigheterna

1. Konventionsstaterna skall vidta alla lämpliga lagstiftnings-, administrativa och andra åtgärder för att genomföra de rättigheter som erkänns i denna konvention. I fråga om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter skall konventionsstaterna vidta sådana åtgärder med utnyttjande till det yttersta av sina tillgängliga resurser och, där så behövs, inom ramen för internationellt samarbete.

Artikel 9

Åtskillnad från förälder (punkt 1-3)

1. Konventionsstaterna skall säkerställa att ett barn inte skiljs från sina föräldrar mot deras vilja utom i de fall då behöriga myndigheter, som är underställda rättslig överprövning, i enlighet med tillämplig lag och tillämpliga förfaranden, finner att ett sådant åtskiljande är nödvändigt för barnets bästa. Ett sådant beslut kan vara nödvändigt i ett särskilt fall, t ex vid övergrepp mot eller vanvård av barnet från föräldrarnas sida eller då föräldrarna lever åtskilda och ett beslut måste fattas angående barnets vistelseort.

2. Vid förfaranden enligt punkt 1 i denna artikel skall alla berörda parter beredas möjlighet att delta i förfarandet och att lägga fram sina synpunkter.

3. Konventionsstaterna skall respektera rätten för det barn som är skilt från den ena av eller båda föräldrarna att regelbundet upprätthålla ett personligt förhållande till och direkt kontakt med båda föräldrarna, utom då detta strider mot barnets bästa.

Artikel 12

Rätt att bli hörd och få sina åsikter beaktade

1. Konventionsstaterna skall tillförsäkra det barn som är i stånd att bilda egna åsikter rätten att fritt uttrycka dessa i alla frågor som rör barnet, varvid barnets åsikter skall tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.

2. För detta ändamål skall barnet särskilt beredas möjlighet att höras, antingen direkt eller genom företrädare eller ett lämpligt organ och på ett sätt som är förenligt med den nationella lagstiftningens procedurregler, i alla domstols- och administrativa förfaranden som rör barnet.

(<http://www.bo.se/Adfinity.aspx?pageid=6883> ,Barnombudsmannen hemsida, Barnkonventionen citat)

I Artikel 4 går att läsa att de stater som har godkänt konventionen skall via lagstiftning, administrativt arbete eller via andra områden vidta de handlingar som krävs för att genomföra de mänskliga rättigheter som godkänts via barnkonventionen. Vilket innebär att socialtjänsten har skyldighet att använda sig av alla de verktyg som kan tänkas inneha för att i möjligaste mån genomföra det konventionen säger. Samhället och socialtjänsten, har skyldighet att alltid sätta barnet i främsta rummet enligt artikel 3.

Artikel 12 delas upp i två punkter. Den första punkten betonar vikten av att alla barn har rätt att uttrycka sina åsikter fritt i de frågor som berör dem. Här skall man även räkna med barnets ålder och mognad för att utifrån det avgöra på vilket sätt och med vilka metoder man ska lyssna på barnet. I den andra punkten beskrivs barnets rätt att få hjälp till att höras i frågor som rör barnet mer personligt. Även här bör samhället bidra med alla de resurser som står till dess förfogande, och då via hela nationens och även via internationella tillgångar enligt artikel 4.

Man bör även räkna in aspekten med att barnet alltid skall höras i fråga om åtskillnad från föräldrar i artikel 9, andra punkten. *”alla berörda parter skall beredas möjlighet att delta i förfarandet och att lägga fram sina synpunkter”*

4.3. VAD ÄR BBIC?

Förkortningen BBIC står för Barns Behov I Centrum och är ett utarbetat och enhetligt system för utredning, planering och uppföljning av barn 0-20 år, som är aktuella inom socialtjänsten. Utgångspunkten i BBIC är att skapa ett enhetligt system för att främja ett bättre samarbete mellan barnet och dess nätverk samt att skapa systematik och struktur i dokumentationen och i utredningsarbetet. I BBIC finns manualer och formulär för att underlätta utredningsarbetet. Metoden är uppbyggd utifrån områden som alla tillsammans skall avgöra vilka behov som det utredda barnet har. Dessa tre områden är barnets behov, föräldrarnas förmåga och faktorer i familj och miljö. Dessa tre områden med tillhörande undergrupper har utformats för att rättsäkerheten kring besluten stärks samt för att underlätta uppföljningen av insatserna som rör barnet. (Dahlberg, Forsell 2006)

Socialstyrelsen har utarbetat den här metoden kring utredningsarbetet på grund av att lagstiftningen kring barnvården stärkts och FN's barnkonvention införlivats i såväl Socialtjänstlagen (SoL) som Lagen om vård av unga (LVU). Den nya lagtexten kräver att den sociala barnvården tar reda på barnets situation och dess speciella behov. De utmärkande teoretiska utgångspunkterna i BBIC-metoden är utvecklingsekologisk teori, anknytningsteori, teorier om risk och skyddsfaktorer samt kritiska perioder i barns utveckling. (Dahlberg, Forsell 2006)

Vi har valt att fördjupa oss i de utvecklingsekologiska teoribegreppen för att fånga en teori som används av verksamma utredare på socialkontor. På grund av att BBIC använder sig av den här teorin i insamlandet av information till barnvårdsutredningarna ansåg vi att den utgör en viktig del av arbetet kring att skaffa sig en bred bild av barnet och dess miljö. I kapitlet om olika teorier kommer vi att förklara utvecklingsteorin mer ingående.

5. TEORETISK UTGÅNGSPUNKT

5.1. VAL AV TEORI

Vi har valt ut två olika teoretiska angreppssätt för att förstå och analysera vårt material. Socialkonstruktionismen är vår utgångspunkt. Den utmanar utvecklingspsykologin som bidrar med många viktiga delar i vår förståelse av de utredda barnen, men kanske framförallt av hur socialtjänsten ser på barnen. Utvecklingspsykologi har kritiserats för att i alltför hög grad generalisera barns utveckling, den har konstruerat bestämda linjer och allmängiltiga utvecklingsstadier (Andersson, 2000). Socialkonstruktionismen visar på att barnets utveckling är beroende av tid och rum. Barnets kontext, omgivning, kön och etnicitet blir i högsta grad betydelsefull. Socialkonstruktionismen har ett stort genomslag i mycket av den tidigare forskning vi läst.

I utvecklingspsykologin har vi använt oss av tre olika riktningar. Den kognitiva teorin där den konkret-operationella perioden ringar in vår undersökta åldersgrupp. Den psykodynamiska teorin där vi koncentrerar oss på mänskliga försvarsmekanismer. Samt utvecklingsekologi som erbjuder en helhetssyn på barnet, dess nätverk, miljöer samt interaktionen dem emellan. Utvecklingsekologin lägger, i socialkonstruktionistisk anda, stor vikt vid samspelet inom och mellan olika nivåer i barnets omgivning (Andersson, 2002).

5.2. SOCIALKONSTRUKTIONISM

Att föreställa sig verkligheten som en social konstruktion är en filosofi som trädde fram under senare hälften av 1900-talet (Kvale, 1997). Konstruktionism är en vidareutveckling av hermeneutik och fenomenologi.

Konstruktionismen menar att det inte går att få kunskap om tingen i sig utan endast om konstruktionen eller benämningen av dessa. Nyckeln till att förstå världen blir därför språket. Synsättet lägger tonvikten på det lokala sammanhanget och på den sociala och språkliga konstruktionen av världen. Socialkonstruktionismen är öppen för mångfald och kunskapen är perspektivistisk, den är beroende av sitt sammanhang, och forskarens synvinkel. (Kvale, 1997)

5.2.1. Socialkonstruktionism i två nivåer

Socialkonstruktionism är aktuell i två nivåer i vår teoretiska ansats. Dels på en interpersonell nivå där ett barns utveckling är en socialkonstruktivistisk process (Øvreeide). Utvecklingen är beroende av tid, rum och interaktionen med andra.

Dels har samhällets och professionellas tolkning av vad ett barn egentligen är och vilka förmågor det har, skiftat över tid och ser olika ut i olika kulturer (Hwang, 1995)

Socialkonstruktionistisk teori innebär att individer förklarar världen i relation till sitt sociala, historiska och kulturella sammanhang. Människors kunskaper består av tolkningar av det språkliga samspelet och inte av oberoende rationellt tänkande. (Payne, 2005)

I det större sammanhanget så konstrueras sociala problem av en grupp människor som hävdar en problematik (Payne, 2005). Barn som far illa gör så enligt socialt konstruerade kriterier (Ledel m.fl. 2008)

Vi konstruerar exempelvis vad en familj bör vara och vad en familj inte bör vara, på samma sätt som vi konstruerar vad som är ett socialt problem och vad som inte är det. (Payne, 2005) Ett exempel är barnaga som i Sverige idag ses som ett uttryck för allvarliga sociala problem men som i en annan tid och på en annan plats ses som en normal uppfostringsmetod. Ytterligare ett exempel är förskolan, idag en helt normal företeelse men för att par decennier sedan kallades de *"halvöppna anstalter inom social barnavård"* och var till för barn i en särskilt utsatt position, det vill säga de barn vars mamma var tvungen att arbeta och var beroende av kommunal barntillsyn (Andersson, 2000, s.177)

5.2.2. Socialkonstruktionistiska idéer i socialt arbete

Att socialarbetaren under en utredning utforskar klientens personliga och samhällsliga historia är nödvändigt, då vi enligt ett socialkonstruktionistiskt synsätt, förstår verkligheten genom att placera den i en historisk och social kontext (Payne, 2005). Människan har ett behov av att förstå det kulturella och sociala ursprunget till vårt handlande. Människor måste samspela med varandra för att kunna utföra socialt arbete, vilket enligt Payne förutsätter socialt konstruerade idéer om hur man löser problem (Payne, 2005).

Socialkonstruktionism varnar för att språkanvändandet kan påverka vad vi kommer fram till i hög grad (Payne, 2005). I LVU-utredningar är framställan av det insamlade materialet särskilt viktigt då det ska ligga till grund för bedömning av tvångsvård.

Den socialkonstruktionistiska synen på socialt arbete är enligt Payne reflexiv. Det betyder att relationen mellan socialarbetare, klient och den organisation de verkar i ömsesidigt påverkar varandra. Payne menar att teori om socialt arbete måste vara en reaktion på den sociala konstruktionen av verkligheten. En social konstruktion är en delvis överenskommen bild av verkligheten, accepterad inom en viss social gruppering. (Payne, 2005)

Enligt Payne är fördelarna med socialkonstruktionistiska idéer i socialt arbete att teorierna är både sociala och psykologiska. De kan förklara både sociala och personliga faktorer. Payne menar att den socialkonstruktionistiska forskningen innehåller en viktig och detaljerad analys av språk och beteende. Vidare säger han att betoningen på det reflexiva och på den dialogiska kommunikationen stämmer bra överens med socialarbetarens roll. Socialkonstruktionism betonar också en öppenhet för förändring som anses värdefull (Payne, 2005). Förändring är både möjlig och ofrånkomlig, då världen hela tiden konstrueras i sitt sammanhang. Och sammanhangen, eller de förutsättningar vi verkar, är i ständig förändring.

Parton & O'Byrne lyfter fram värdet av konstruktionistiska idéer när det gäller att utföra ett kreativt och icke-förtryckande arbete med barn. Parton & O'Byrne menar att socialarbetarens eller expertens kunskaper inte har större värde än klientens. En persons kunskap om sin upplevelse, så kallad lokal kunskap, ses som en väsentlig eller grundläggande del av det sociala arbetet. För att förstå en mänsklig situation måste vi förstå aktören i situationen menar författarna. Socialt arbete bör vara ett partnerskap där varje part tillför någonting av värde till den reflexiva dialogen. Parton & O'Byrne menar att det konstruktiva sociala arbetet bör fokusera på det narrativa, på texten och klientens eget språk, istället för att det sociala arbetet ska vara en vetenskap som söker regelbundenheter och lagbundna orsaker. (Parton & O'Byrne, 2000)

5.3. UTVECKLINGSPSYKOLOGI

Enligt barnkonventionen skall det barn som kan bilda egna åsikter ha rätt att fritt uttrycka dessa i alla frågor som rör barnet, och barnets åsikter skall tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad. (SOU 1997:116)

Med hjälp av olika begrepp och riktningar inom utvecklingspsykologi ska vi försöka förklara barnets mognad och förmågor i vår valda åldersgrupp.

5.3.1. Kognitiv teori

Øvreeide menar att man ska anpassa barnsamtal till barnets utvecklingsnivå. Barn i svåra livssituationer kan ha en lägre funktionsnivå än deras egentliga ålder och de kan uppträda regressivt, det vill säga på en mer barnlig nivå än de har kapacitet till. Denna funktionsnivå är barnets faktiska kognitiva nivå och kan alltså skilja sig från barnets fysiska ålder. Genom att bredda barnets möjlighet att uttrycka sig med fler metoder än samtal, exempelvis med dockor eller rollspel kan man underlätta för barnet att förmedla sina erfarenheter. (Øvreeide, 2001).

I vår uppsats har vi valt att läsa utredningar gjorda med barn i åldern 6-12 år. Piaget som var en kognitiv teoretiker kallar denna period för den konkret-operationella perioden. Den varar från 6/7-11/12 år. Barnet har i denna fas en förmåga att tänka logiskt kring orsak och verkan. Det har en konstansupplevelse, och ett begrepp om tid och rum. Barnet kan förstå och tänka i termer av förflutet, nutid och framtid. Barnet kan tänka reversibelt, och kreativt kring något det känner till. I denna ålder får barnet en ökad förståelse för att omvärlden följer sina egna regler och är inte längre lika egocentriskt som det var fram till fem, sex års ålder. Piaget kallar utvecklingen från att vara centrum i sig själv och världen, egocentrism, till att röra sig till rollen som sin egen aktiva observatör för decentrering. Det decentrerade tankesättet menar Piaget är nödvändigt för att kunna ingå i ett socialt samspel. Men barnet i den här åldern kräver fortfarande vuxna som representerar normer, moral och värderingar (Svejgaard, 1997).

Piaget menar att människan likt naturen strävar efter att anpassa sig till omvärlden för att kunna tillägna sig och förstå den. När det uppstår en brist krävs det en förändring av den inre världen eller omvärlden för att balansen mellan, i detta fall, barnet och omvärlden ska återuppstå. Anpassningen är ständigt pågående och dynamisk. Barnet kommer i första hand försöka förändra omvärlden menar Piaget så att den passar barnets behov. Detta kallar han för assimilation, barnet försöker göra om det nya till något som liknar det gamla och trygga som barnet är van vid. Detta resulterar i begriplighet i form av positiv generalisering. Men assimilation kan också vara något negativt och utvecklingshämmande för barnet. Så är fallet då omvärlden innebär alltför mycket ångest och otrygghet. Barnet måste använda många försvarsmekanismer för att skydda sig, exempelvis bortträngning, och undviker att se verkligheten på ett korrekt sätt. Assimilationen, att man förändrar omvärlden efter sina egna behov, måste alltså också motsvaras av att barnet utvecklar sitt sätt tänka och fortlöpande förändrar sig själv. Detta kallar Piaget ackommodativt tänkande eller ackommodation och innebär egentligen bildandet av nya kunskaper. (Svejgaard, 1997).

5.3.2. Metakognition

Vygotskys teori om den språkliga utvecklingen är påverkad av Piagets beskrivning av utvecklingens olika faser. Vygotsky menar att barnet fram till sex års ålder inte ser sitt eget språk, men att det vid sex års ålder får en medvetenhet och lär sig att betrakta orden i sitt eget

tal. Vygotsky menar att inläringen till sin natur är en social process och att människan är, redan när hon föds en social varelse. (Svejgaard, 1997).

Cooley menar att ett "spegeljag" växer fram under den konkret-operationella perioden. Han menar att barnet då blir medvetet om att se sig själv, och sitt själv genom andras ögon. Jagidentiteten växer fram genom social interaktion och språklig kommunikation (Svejgaard, 1997). Långvarig psykologisk omvårdnadsbrist kan ge svag begreppsutveckling hos barnet, och leda till språkliga feltolkningar. Därför är viktigt att fråga sig vilka språkliga koder barnet egentligen har tillgång till, om barnet inte förstår eller kan framföra sin åsikt. (Øvreeide, 2001)

Identiteten konstrueras alltså socialt i enlighet med det socialkonstruktionistiska perspektivet vi har som grund för vår teoretiska referensram. Utmärkande för vår utvalda åldersgrupp är att det då enligt många teoretiker sker någon typ av metakognition, barnet blir medvetet om sig självt på flera olika nivåer. Det blir betydelsefullt för barnet hur det ser ut i andras ögon. (Svejgaard, 1997).

5.3.4. Psykodynamiska begrepp och försvarsmekanismer

De försvarsmekanismer, regression och bortträngning, som har aktualiserats i texten om den kognitiva teorin ovan härstammar från psykodynamisk teori. Den psykodynamiska teorin ser barndomen som ett fundament för personligheten. De erfarenheter vi haft som barn kan aldrig avlägsnas. En begränsning med traditionell psykoanalys är att den bara förklarar socialisationen utifrån samspelet föräldrar och barn inom kärnfamiljen (Svejgaard 1997).

Freud kallade perioden från 6 år fram till pubertetens början för latensfasen, som han menade var en period av lugn då sexualiteten vilar. Eriksson menar att perioden innehåller en konflikt inom barnet mellan arbetsförmåga kontra mindervärdeskänsla. (Svejgaard, 1997).

Andra studier visar att barnets sexuella nyfikenhet inte alls minskar under denna period, utan snarare ökar (Havnesköld, Mothander, 2002).

Försvarsmekanismerna är beskrivna av Freud och hans dotter Anna Freud men också Melanie Klein. Försvarsmekanismerna träder i kraft när jaget hotas av detet och överjaget (ungefär barnets begär och samvete), som ett försvar mot impulser och för stora krav (Hwang, Nilsson 2003). De är en form av urvals och kontrollprocesser som används för att kontrollera och reglera vår psykiska balans. Känslor fungerar ofta som ett försvar på andra känslor, ilska kan exempelvis vara en reaktion på skam (Havnesköld, Mothander, 2002)

Enligt Freud sker regression när krafterna för att lösa en konflikt inte räcker till, och man söker sig bakåt i utvecklingen för att låna kraft från ett tidigare stadium. Det kallas att regrediera och innebär att barnet betar sig på ett omoget sätt (Hwang, Nilsson 2003).

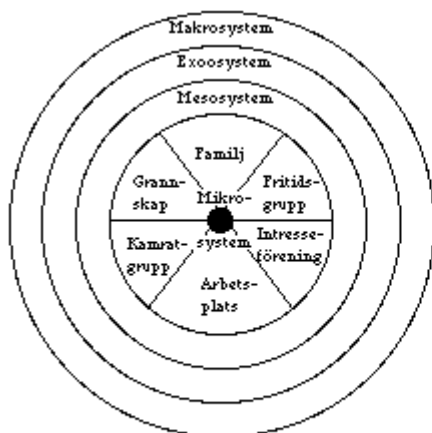
Det vill säga på ett sätt som egentligen tillhör en tidigare utvecklingsnivå. Detta är en vanlig reaktion på kriser. Med denna reaktion kan barnet vinna ökad oro och omsorg från sin omgivning. (Svejgaard, 1997).

Ett annat viktigt begrepp i den psykodynamiska teorin är fixering. Fixering innebär att energi fixeras på ett visst utvecklingsstadium, om stadiet rymt alltför stora eller olösta konflikter. Enligt Freud har barnet bara en begränsad mängd psykisk energi så fixeringen, när energin fastnar, innebär att barnet får med sig en mindre mängd till nästa stadium. Bristen på psykisk energi ger barnet sämre möjligheter att hantera nya situationer och problem (Hwang, Nilsson 2003). Man skulle då kunna tänka sig att fixeringen främjar ett större nyttjande av olika

försvar för att hantera sin situation. Fixeringen fungerar hämmande på barnets utveckling och gör att barnet agerar som yngre än vad det egentligen är.

5.3.5. Utvecklingsekologi

Utvecklingsekologi är utarbetad av den amerikanske forskaren Urie Bronfenbrenner från boken *The ecology of human development . Experiments by nature and design* (1979). Bronfenbrenner ville utmana den rådande utvecklingspsykologin där man utgick från den enskilda individen som oberoende av sitt sammanhang. Utvecklingsekologin ville däremot se individen i sitt sammanhang och där utvecklingen sker i interaktion med sin omgivning. Bronfenbrenner ville studera människan där hon befinner sig i sin vardagsmiljö. (Andersson, 2002)

Figur 5. Bronfenbrenners modell av den ekologiska strukturen i miljön. (Andersson, 1986)

Figur 6. Bronfenbrenners modell av den ekologiska strukturen i miljön. (Min tolkning)

(Bild hämtad från: <http://hem.passagen.se/larli333/HRM/pao/pao8.gif>, den 30 mars 2009)

I Bengt- Erik Anderssons bok Utvecklingsekologi från 1986 beskriver han Bronfenbrenners teori med hjälp av den analysmodell som ni kan se ovan. Bronfenbrenner pratar om 4 analysnivåer som inte ska läsas hierarkiskt utan i sammanhang med varandra. Han använder sig gärna av en liknelse med ryska dockor som omsluter varandra. (Andersson, 2002)

I mitten av cirkeln är barnet. På mikronivån kan man utläsa barnets interaktion med hans eller hennes närmiljö så som familj skola och fritids. Mesonivån beskriver interaktionen mellan de olika närmiljöerna. Detta är enligt Andersson (2002) nog så viktigt för barnet som det som händer i närmiljön. Här samspelar de aktörer som befinner sig runt barnet såsom föräldrarna sinsemellan, föräldrar och skola, skola och socialtjänst. På exonivån rör sig de aktörer som befinner sig utanför barnets närmiljö, så som föräldrarnas arbetsplatser, skolans organisation eller kommunala resurser och politiker som styr det samhälle som barnet lever i. Alla dessa faktorer samspelar och sätter normer och värderingar på makronivå. (Andersson, 2002)

6. METODAVSNITT

6.1. METODVAL

Syftet med studien har varit att ta reda på barns delaktighet i de beslut och insatser som rör dem. Genom frågeställningarna ville vi ta reda på vilka metoder utredarna använt för att lyssna på barnen. Vi ville se om utredningarna är skrivna på ett sådant sätt att barnen kan ta del av dem, samt om barnens vilja syns i utredningen, vårdplanen och i insatsens utformning. För att besvara våra frågeställningar valde vi att göra djupgående textanalyser av LVU-utredningar och tillhörande vårdplan. För att på ett adekvat sätt kunna svara på frågan kring vilka metoder som använts i samtalen med barnen blev vi tvungna att komplettera textgranskningen med kommentarer från utredare och enhetschef. Vi insåg att det var svårt att i vissa fall utläsa vilka metoder som använts samt hur utredaren tänkte när förslaget om insatsen formulerades då detta inte nödvändigtvis måste finnas med i utredningarna eller i vårdplanen.

I huvudsak har vi använt oss av djupgående textgranskning och textanalys för att svara på våra frågeställningar.

6.2. TILLVÄGAGÅNGSSÄTT

6.2.1. Tidigare forskning

För att kunna ta del av tidigare forskning valde vi att söka uppsatser, avhandlingar, rapporter och artiklar via Göteborgs universitetsbibliotek och deras sökverktyg GUNDA, Gupea, och Libris samt databasen Social Services Abstracts. Under hela sökandeprocessen var vi noga med att anteckna de sökningar vi gjort, detta för att lättare hålla reda på vad vi sökt och hur vi hade gått till väga. (Löf, 2005) Vi har sökt på ord så som *barnperspektiv*, *delaktighet*, *bbic* och *barnets röst*. Då vi insåg att det var svårt att få relevant information via sökord bestämde vi oss för att genom det lilla material vi fått in istället söka tidigare forskning via närliggande litteraturs referenslistor. Detta är ett effektivt sätt som många forskare, omedvetet eller medvetet använder sig av för att hitta relevant litteratur. (Löf, 2005) Detta visade sig vara ett bra tillvägagångssätt då vi hittade mycket av den tidigare forskning som vi senare valde att ta med i uppsatsen. Författare vars litteratur vi har använt oss av i referenssökningen har varit bland annat Gunvor Andersson som har skrivit intressant litteratur i ämnet, Leila Billquist som tillsammans med kollegan Lisbeth Johnsson har gjort studier via aktgranskning, och Anna Meuwisse och Hans Svärd som även de har varit delaktiga i en mängd litteratur som angränsar vårt ämne.

Vi har även sökt rapporter, artiklar och kunskapsöversikter via Barnombudsmannen (<http://www.barnombudsmannen.se/>) och socialstyrelsen (<http://www.socialstyrelsen.se/>).

6.2.2. Insamlandet av empiri

Då vi började med insamlandet av empirimaterialet, det vill säga LVU-utredningar med tillhörande vårdplan valde vi att begränsa oss till att enbart kontakta socialkontor i Göteborgsregionen. Vi ville till en början bara studera utredningar gjorda enligt BBIC, det vill säga LVU-utredningar gjorda på socialkontor med BBIC-licens.

Många enhetschefer behövde tid för att kontrollera säkerheten kring utlämnandet av material och de uppgav att de ville återkomma efter konsultation med bl.a. länsstyrelsen. Utredningar

av det här slaget är mycket känsliga för dem som blir berörda och om barnen på något sätt skulle kunna gå att identifiera kunde detta leda till stor skada. Vi valde därför att begränsa oss till att i uppsatsen endast redogöra för att vi fått in material från Västra Götalandsregionen samt att endast avslöja åldersspannet 6-12 år på barnen i utredningarna. Efter samtal med olika socialkontor i regionen fick vi informationen om att det i de mindre kommunerna och stadsdelarna inte görs så många LVU-omhändertaganden. Det är dessutom lättare att i en mindre kommun identifiera personer och många av de tillfrågade kontoren var oroliga för hanteringen av materialet.

Vi skapade därför ett dokument som redogjorde för vilka förhållningsregler gällande sekretessen vi har, vilket syfte vi har med uppsatsen, frågeställningar och tidsram för arbetet. (Se bilaga 1). Det här dokumentet skrevs under av Institutionen för socialt arbete i Göteborg och skickades ut till samtliga av de kontor vi tog kontakt med, så att alla inblandade aktörer skulle känna sig bekväma och vara medvetna om vad det insamlade materialet skulle komma att användas till.

Många av enhetscheferna ansåg att det lättaste sättet att bidra med empiri till studien var att avidentifiera utredningarna på kontoret. Detta är ett tidskrävande arbete och många av de kontaktade kontoren avsåg sig uppdraget. Då många av kontoren enligt egen utsago har en hög arbetsbelastning var det svårt att få in det antal LVU-utredningar som vi önskat. Då vi insåg att det skulle bli svårt att få in ett tillräckligt stort antal BBIC-utredningar till vår studie valde vi att utvidga urvalet och även studera LVU-utredningar gjorda på socialkontor som inte har BBIC-licens.

Vi tog kontakt med alla socialkontor inom Göteborgs stad samt ett stort antal av de kontor som ligger i kranskommunerna till Göteborg. Upptagningsområdet blev slutligen hela Västra Götalandsregionen. Vi fick tillgång till totalt nio utredningar varav sju var användbara för studien. Två av dessa var gjorda enligt BBIC-modellen. Alla utredningar hade en tillhörande vårdplan.

Ett av de kontor som vi kom i kontakt med bidrog med ett större antal LVU-utredningar. De valde att lösa sekretessproblematiken på ett annat sätt än att låta avidentifiera utredningarna. De valde att istället delegera ett sekretessbeslut till den institution vi tillhör, det vill säga Institutionen för socialt arbete vid Göteborgs universitet. Det här delegationsbeslutet gjorde att vi fick tillgång till alla deras LVU-utredningar. Vi blev då tvungna att sitta på deras kontor och sammanfatta de utredningar vi läst samt skriva på ett sekretessavtal. De tre resterande utredningarna fick vi avidentifierade från respektive kontor.

6.2.3. Kompletterande intervjuer

Vi hörde oss för med de kontor vi fått material ifrån om vi i ett senare skede av uppsatsarbetet kunde kontakta den aktuella utredaren för kompletterande kommentarer. På grund av den snäva tidsram som ett C-uppsatsarbete har att förhålla sig till valde vi att enbart kontakta två utredare och två enhetschefer av dessa fick vi svar av en från varje post. Via e-post informerades dessa två och en tid för samtalen bestämdes. Efteråt skrev vi ihop deras uttalanden för att senare åter skicka det till dem för godkännande och kompletterande inlägg. Det slutgiltiga materialet som blivit vidkänt av informanten användes sedan som en del av analysmaterialet.

Innan vi tog kontakt med informanterna skrev vi en mindre intervjuguide (Se bilaga 2) för att vi lättare skulle kunna ställa samma frågor till båda informanterna samt för att de skulle kunna ha möjligheten att förbereda samtalet genom att läsa igenom frågorna innan.

Vi valde att göra kompletterande kommentarer för att öka validiteten i arbetet. Enligt Billquist och Johnsson (2004) får man inte tillräckligt med information om insats och metoder i utredningsarbetet genom att endast analysera akter eller utredningar. Metoderna framgår sällan. Vi valde att i telefonsamtalet ställa frågor om metoden kring barnsamtalen i utredningen samt om insatsen utformats i samförstånd med barnets vilja. Vi ville även få reda på hur socialkontoren tänkt när de valde utredningarna som skulle ingå i vår studie.

6.3. ANALYSMETOD

6.3.1. Klassificerande av empirimaterialet

Vi har analyserat materialet i två steg för att kunna få ett hanterbart material att arbeta med. Till en början använde vi oss av en guide för att granska de utredningar som studien bygger på. (Se bilaga 3). Guiden utgjorde rubriker som vi klassificerade in materialet under. Detta är den så kallade klassificerande textanalysen enligt Esaiasson. Guiden bygger på det syfte och de frågeställningar som ligger till grund för uppsatsen. Rubrikerna i analysguiden utformades på ett sånt sätt att de ställde frågor till textmaterialet. Frågorna var till för att besvara studiens frågeställningar och syfte. (Esaiasson, 2007).

6.3.2. Utformandet av analysguiden

Det fanns flera anledningar till varför vi skapade en analysguide för att hantera empirin. Då fyra av utredningarna, vi fick tillgång till, endast kunde läsas på socialkontoret blev vi tvungna att på något sätt göra sammanfattande kommentarer så att när vi lämnade kontoret fortfarande kunde använda oss av materialet. Den andra anledningen var att utredningarnas omfång vanligtvis är mycket omfattande och det kan vara svårt att bara genom att läsa igenom materialet få ut de delar som passar in i studien. Vi ville klassificera materialet och göra det mer lätthanterligt.

För att på ett enkelt sätt utforma en användbar guide valde vi att läsa igenom en utredning högt för varandra. Samtidigt som den ena läste gjorde vi tillsammans noteringar och kommentarer, vi ställde frågor till materialet utifrån våra frågeställningar. Då vi tagit del av hela utredningen samt vårdplan diskuterade vi oss fram till öppna frågor som senare utgjorde de rubriker som ligger till grund för analysguiden. När guiden var klar lyfte vi den tillsammans med vår handledare som gav oss konstruktiv kritik och kompletterade med en del aspekter på återknytningen till syfte och frågeställningar.

Vi avidentifierade det material som vi tog från utredningarna och flyttade in i analysguiden så att varken födelsedatum eller ort som utredningen kom från skulle kunna spåras. Vi ändrade namn på barnen i utredningen. Vi valde att kontinuerligt låta bli att ta med andra personer som utredningen rörde då relationsmönster eller kön på till exempel skolpersonal kan göra att individerna går att spåra. Föräldrarna fick namnen mamma eller pappa. Trots att de personer som är aktuella i de avidentifierade utredningarna redan fått fingerade namn valde vi att byta namn på dem då vi inte ville att någon skulle kunna ana vem utredningen rörde och då genom uteslutningsmetoden kunna förstå var de andra utredningarna kom från.

6.3.3. Djupgående textanalys ad hoc

Vi valde att redovisa svaret på våra frågeställningar under Resultat, och sen göra en vidare analys av all vår empiri under rubriken Analys.

Vi använde oss inte av någon standardiserad metod i vår analys av texterna, istället utvecklade vi en ad-hoc metod och tog hjälp av några av de metoder som Miles och Huberman exemplifierat i Kvale (1997). "Ad-hoc" betyder att man skapar ett verktyg som endast går att applicera på just det tänkta materialet. Utanför vår analys skulle den här metoden inte vara fruktbar, av den anledningen att vi har format analysmetoden utifrån empirin som vi haft till vårt förfogande. Under klassificeringen i underrubriker med hjälp av analysguiden (se bilaga 3) hade vi lagt märke till teman och mönster som vi nu valde att lyfta fram. Vi ställde samman material och jämförde de olika utredningarna med varandra för att hitta samband eller skillnader. Under analysprocessen hittade vi enskildheter under det allmänna som gjorde att vi kunde dra slutsatser. I slutskedet av analysprocessen räknade vi strukturella egenskaper i utredningarna för att se tecken på eventuella samband. Så som till exempel hur många av barnen som blivit akut omhändertagna i förhållande till hur många som hade en mer planerad omhändertagande process, vi räknade också antalet släktingplacerade barn i förhållande till placering via akuthem eller liknande.

Vi analyserade materialet med hjälp av teori, tidigare forskning och den förståelseram vi skapat under arbetets gång. Vi försökte att på ett så relevant sätt som möjligt analysera materialet utifrån vårt syfte och frågeställningar. Vi har alltså använt oss av en deduktiv analysmetod under analysprocessen som går ut på att vi matchar empirin med olika teoretiska utgångspunkter (Larsson, 2005).

Naturligtvis har vårt teorival och den tidigare forskningen färgat oss i vår analys, detta måste man vara medveten om då man läser analysen och resultatet av studien (Kvale, 1997).

De kompletterande intervjuerna har hjälpt oss i analysen genom att besvara våra frågeställningar på samma sätt som utredningarna gjort. Vi kompletterade empirin med intervjuerna och analyserade allt gemensamt.

6.4. URVAL

Vi valde att undersöka LVU-utredningar för att se om barnet har möjlighet att påverka insatsen om tvångsvård. I socialtjänstens beslut om tvingande vård blir samhällets makt fundamental. Här är det mer betydelsefullt än någon annanstans att utredaren är lyhörd för vad barnet har att säga. Barnets vilja och tankar är viktiga för att omhändertagandet ska bli så bra som möjligt ur alla aspekter (Socialstyrelsen, 2004).

Då vi valde de utredningar som skulle studeras i uppsatsen hade vi i åtanke att få en så stor spridning i ålder, inom vår valda åldersgrupp, som möjligt.

Anledningen till varför samtliga LVU-utredningar i uppsatsen är gjorda på pojkar vet vi inte. Detta noterade vi då samtliga utredningar var insamlade och analyserade. Ett antagande vi har gjort utifrån detta är att åldern på pojkarna var slumpvist fördelade så att de passade bättre i spridningssynpunkt. Statistiskt sett är pojkarna överrepresenterade i verkligheten men inte särskilt starkt, ca 60 % var pojkar av LVU-omhändertagna 13-åringar år 1998.(Lundström, 2000) Vårt urval är alltså inte representativt när det gäller den könsmissiga fördelningen.

6.4.1. Åldersspannet

Det fanns flera anledningar till varför vi ville att barnen i utredningarna skulle befinna sig i åldersspannet 6-12 år då beslutet om omhändertagandet fattades. Den viktigaste anledningen var att barn under 5 år inte har en tillräckligt hög utvecklingsnivå för att kunna berätta om sina erfarenheter. (Cederborg, Karlsson, 2001) Barn över 12 år omhändertas i vissa fall på grund av eget beteende. Vi ville ha en kontinuitet i förhållningssättet till omhändertagandet så att det var på grund av föräldrarnas omsorgsbrist, barnen omhändertogs. Åldersspannet 6-12 år utgör också det operationella stadiet enligt kognitiv utvecklingsteori samt latensfasen enligt psykoanalysen. (Hwang, Nilsson, 2003) Det underlättade mycket i analysen av materialet att åldern på barnen var teoretiskt avgränsat.

Vi frågade oss om det skulle bli stor skillnad på utredningarna eftersom åldersspannet 6-12 år är så pass stort. Barn utvecklas mycket under den här tiden i livet. Vi frågade oss om en utredning skriven på en sexåring är möjlig att jämföra med en utredning skriven på en tolvåring? Vi hade dessutom valt att inte röja barnens ålder i uppsatsen vilket gjorde att vi inte i analys eller resultat kunde problematisera detta annat än generellt. När vi senare analyserade materialet blev det tydligt att utredningarna inte var skrivna så att det direkt gick att urskilja vilken ålder barnet i utredningen hade. Hänsyn hade inte direkt tagits till barnets kognitiva mognad eller faktiska ålder. Utredningarna var skrivna på samma sätt oavsett om de gällde en sexåring eller tolvåring. Särskilt tydligt blev detta då vi fick tillgång till att titta närmare på utredningar gjorda på en syskongrupp. Dessa utredningar har inte tagits med i vårt resultat eller analys, men de visar ändå på något viktigt väl värt att nämnas i sammanhanget. Trots att syskonen varierade så pass mycket i ålder var deras utredningar nästan identiska. Därför har vi valt att, till förmån för sekretessen, inte lyfta och problematisera barnens ålder i större utsträckning i den här uppsatsen.

6.4.2. Aktualitet

Vi har endast analyserat utredningar som skrivits under de senaste tre åren, det vill säga 2006-2009 för att vi ville titta på det aktuella kunskapsläget. Vi är medvetna om att arbetet inom socialtjänsten snabbt utvecklas och vi tyckte inte att det var relevant att studera utredningar i för stort tidsintervall.

6.4.3. Upptagningsområde

Västra Götalandsregionen är det upptagningsområde vi har valt att studera utredningar från. Tre av de fyra kontor vi fick empiriskt material ifrån begärde att vi skulle besöka kontoret i anslutning till att vi fick tillgång till materialet. De ville att vi skulle få det känsliga sekretessmaterialet i handen samt skriva på sekretesshandlingar. Om de kontor vi skulle besöka legat längre bort än 10 mil hade vi praktiskt inte kunnat genomföra ett besök. Alla utom ett kontor ansåg att materialet var för känsligt för att skicka per post.

6.4.4. Varför just dessa utredningar?

Då vi intervjuade en enhetschef uppgav hon i intervjun att vi fått tillgång till samtliga LVU-utredningar gjorda från 2006-2009 på hennes kontor, vilket utgjorde ett antal på ca åtta stycken, i åldersspannet 6-12 år. Vi valde sedan ut fyra utredningar med tillhörande vårdplan. Vi valde att göra en så stor spridning i ålder som möjligt samt att välja utredningar gjorda av

olika socialsekreterare. Två utredningar från det kontoret var gjorda av samma person. Vi valde dock att ta med två av samma utredare då vi i annat fall skulle få ett ännu mindre antal utredningar till vårt förfogande. Anledningen till att vi inte valde fler utredningar var att de resterande fyra var LVU-utredningar till syskon de barn vars utredningar vi studerat. Dessa var då mycket lika och genomförda på nästan exakt samma sätt.

Två av de resterande tre utredningarna fick vi tillgång till på grund av att det aktuella kontoret redan hade aidentifierat utredningen i ett annat syfte. Den sista utredningen vet vi inte anledningen till varför vi fick tillgång till.

6.4.5. Intervjuerna

På grund av den snäva tidsram som en c-uppsats har till sitt förfogande hade vi inte möjlighet att intervjua fler informanter än en enhetschef och en utredare. Vi ansåg dock att detta lilla antal intervjupersoner ändå utgjorde en viktig del för att höja validiteten i arbetet.

Artikeln *Omhändertagande med barns perspektiv* (Cederborg, Karlsson, 2001) framhåller att det är av stor vikt att göra barn till medforskare i situationen om dem själva. Av den anledningen skulle man kunna tycka att det vore lämpligt att intervjua med barnen utgjorde den största empirikällan i en studie om barns delaktighet. Vi valde att av etiska skäl inte genomföra intervjuer med barn. För att höra barn under 15 år måste man kontakta barnens föräldrar/vårdnadshavare (Vetenskapsrådet, 2002). Detta skulle i sin tur kunna medföra att jobbiga situationer uppstått då barnen i samtliga av våra fall inte bor hemma hos sina föräldrar. I alla sju omhändertaganden hade en eller båda föräldrarna satt sig emot förslaget till placering utanför det egna hemmet. Dessutom är det ett mycket tidskrävande arbete för att få ihop ett vetenskapligt försvarbart antal intervjupersoner. (Kvale 1997) Då vi redan upplevde att vi hade en för snäv tidsram utgjorde detta då ett av skälen till att vi istället valde att intervjua verksamma personer vi redan hade varit i kontakt med.

6.4.6. Bortfall

Till en början skulle vi få tillgång till nio LVU-utredningar. Under processens gång valde vi att inte ta med två av dessa. Den ena uppfyllde inte kravet på aktualitet som vi satt upp. Det vill säga att utredningen skulle vara genomförd mellan 2006 -2009. Den utredningen var skriven innan den rådande lagstiftningen i SoL som reglerar en mer detaljrik formulering ur barnkonventionen. Av den anledningen ansåg vi att den skulle missvisa resultatet i vår studie. Den andra utredningen var gjord på ett barn som var över 14 år då utredningen genomfördes. Även detta skulle medföra ett missvisande resultat.

6.5. VALIDITET

mäter vi det vi avser att mäta?

Resultatvaliditet är enligt Esaiasson att man har fastställt det man i en studie avser att mäta (Esaiasson, 2007). Vårt syfte med studien är att ta reda på om barnet är delaktigt i beslutet om sig självt och hur barnets vilja påverkar insatsen i en LVU-utredning. Med textanalys granskade vi vår empiri och letade efter barnets vilja, påverkan och delaktighet. Kompletterande intervjuer bidrog med viktig information och ökade validiteten (Billquist, Johnsson, 2004).

Validiteten i arbetet sjunker då vi inte fick möjlighet att slumpvis välja ut utredningar att studera. Vi vet inte, i samtliga fall, på vilka grunder man valde att bistå oss med empiri. Vi kan inte anta att det material vi studerat är representativt för alla LVU-utredningar.

Det är svårt att genom aktstudier granska vilka metoder som utredaren har använt sig av i samtalet med exempelvis barn. Informationen man får ta del av i utredningen kan anses ha både bristande reliabilitet och validitet. Det finns dock åtgärder som kan vidtas för att öka tillförlitligheten och relevansen, där kompletterande intervjuer anses vara den viktigaste. (Billquist, Johnsson 2004).

6.6. RELIABILITET nivån av tillförlitlighet i forskningsresultatet

Textanalys av akter eller utredningar utgör inte ett tillräckligt djupgående underlag för att en studie ska ha en acceptabel nivå av reliabilitet. Detta gäller främst studier som har till avsikt att mäta socialtjänstens metoder. Utredaren har inget krav på sig att motivera, redovisa eller formulera vilka metoder som använts i utredningsarbetet. (Billquist, Johnsson 2004).

Just det här har varit ett av uppsatsens stora problem, svaren på våra frågeställningar framgår otydligt i socialtjänstens dokumentation. Där finns helt enkelt bristfällig dokumentation om såväl vilka metoder man använt som vad barnet vill och tycker om insatsen. Det är ibland svårt att avgöra om det är utredningsarbetet eller dokumentationen som brister. Därför valde vi att komplettera med två intervjuer så att vi skulle kunna få en klarare bild av hur samtalen med barnen gick till samt om barnen var delaktiga i utformandet av den slutgiltiga placeringen. Den information vi fick genom intervjuerna, visade att det till stor del är dokumentationen av arbetet som är bristande. Mycket arbete verkar ha gjorts utan att det dokumenterats. Men vi anser ändå att studien har viss reliabilitet, ibland framgår det med tydlighet både vad barnet vill och i andra fall att det inte alls är tillfrågat.

Reliabiliteten är dock hög i syftet att undersöka om barnet syns i utredningen. Synligheten har noga studerats och analyserats.

6.7. GENERALISERBARHET

Generaliserbarhet betyder i det här sammanhanget att man utifrån vårt forskningsunderlag skall kunna dra slutsatser som också går att applicera på en verklighet som sträcker sig utanför det urval som vi har. Generaliserbarhet innebär att de slutsatser som vi har dragit i den här studien skall kunna göras giltiga i andra sammanhang än i vårt. (Kvale 1997)

Vårt undersökningsmaterial har bristande generaliserbarhet då vi fick tillgång till en begränsad mängd utredningar. (Esaiasson 2007). Fyra av de sju utredningarna vi studerat är från ett och samma socialkontor varav två utredningar var gjorda av samma utredare. De tre resterande hade en större spridning och inhämtades från ett större kontor, ett mellanstort och ett mindre.

Till vår fördel kan påpekas att vi valt kontakta ett stort antal socialkontor i Västra Götalandsregionen då vi sökt empiri, det slutgiltiga antalet utredningar kommer från fyra olika kontor i regionen samt att fyra av dessa är gjorda på samma kontor men av tre olika utredare under olika tidsperioder.

Det är svårt att göra generaliseringar utifrån ett så litet antal utredningar som sju. Av den anledningen väljer vi att inte dra några generella slutsatser eller försöka se allmängiltiga mönster. Istället väljer vi att se varje enskild utredning som ett intressant studieobjekt och lyfter de svårigheter eller positiva saker som går att urskilja utifrån studiens syfte. Det går alltså inte att ta för givet att alla utredningar följer samma mönster som de vi har undersökt. (Esaiasson, 2007). Det blir snarare tydligt att alla utredningar ser mycket olika ut. Det verkar inte finnas några generella regler för hur socialtjänsten ska dokumentera information.

7. ETIK

7.1. FORSKNINGSKRAVET OCH INDIVIDSKYDDSKRAVET

Det finns två forskningsetiska principer som alltid måste vägas mot varandra för att skapa ett etiskt riktigt forskningsläge. Den första principen, forskningskravet, väger tungt. Den innebär att forskning ska bedrivas med hög kvalitet på väsentliga frågor, att tillgängliga kunskaper utvecklas och fördjupas, och att metoder förbättras. (Vetenskapsrådet, 2002). Förhoppningen med vår uppsats är att den ska belysa ett viktigt område och bidra med viss kunskap för de intresserade, eller inspiration till att göra ett ännu bättre arbete för dem som arbetar med barnavårdsutredningar.

Den andra principen, individskyddskravet, bör vara den självklara utgångspunkten för forskningsetiska överväganden. Det skyddar individen i form av krav på samtycke, information, rätt att när som helst utträda, samt rätt att inte utsättas för påtryckning.

Dessa två forskningsetiska principer, forskningskravet och individskyddskravet, måste alltid vägas mot varandra. (Vetenskapsrådet, 2002). Nyttan av forskningen måste alltså alltid överväga den eventuella skadan för den deltagande individen.

7.2. ETISKA DILEMMAN

Vår uppsatsidé hade redan i födsloögonblicket vissa etiska dilemman som inte gick att bortse ifrån. Betydelsen av den etiska problematiken fick vi bittert erfara när vi började söka vår empiri. De allra flesta av de socialkontor vi ringde, och de enhetschefer vi talade med ville inte delta. De allra flesta av dem hänvisade till det etiskt känsliga materialet vi ville ta del av. Ett par av de tillfrågade kontoren funderade ett tag och tackade sedan nej, med hänvisning delvis till arbetsbördan en nödvändig anonymisering av materialet innebar, och en del tyckte återigen att det inte var etiskt riktigt att delta. Men, tack och lov, så fanns det de enhetschefer som villigt ställde upp med material, nyfikenhet och intresse i vår studie.

7.2.1. Informationskravet

Vi har alltid vänt oss till enhetschefen och det har alltid varit hon eller han som fattat beslut om ett eventuellt deltagande. Redan i vår initiala kontakt var vi noga med att påvisa vår förståelse av det etiskt problematiska med uppsatsen. Vi ville ta del av sekretessbelagt material, och framförallt förbigå två viktiga forskningsetiska krav. För det första; Informationskravet som innebär att forskaren skall informera uppgiftslämnare och undersökningsdeltagare om deras uppgift i projektet och vilka villkor som gäller för deras deltagande. De ska dessutom upplysas om att deltagandet är frivilligt och om att de har rätt att när som helst avbryta sin medverkan. (Vetenskapsrådet, 2002)

7.2.2. Samtyckeskravet

För det andra; Samtyckeskravet som innebär att deltagare i en undersökning har rätt att själva bestämma över sin medverkan. Forskaren skall inhämta uppgiftslämnarens och undersökningsdeltagarens samtycke. I vissa fall bör samtycke dessutom inhämtas från förälder/vårdnadshavare (t.ex. om de undersökta är under 15 år och undersökningen är av etiskt känslig karaktär). (Vetenskapsrådet, 2002)

Efter detta konstaterande skulle man kunna tycka att hela uppsatsen är etiskt förkastlig, men vi anser att det går att vrida på det hela en aning. Kvale ställer sig frågan vem som ska ge sitt samtycke? (Kvale, 1997). Egentligen är det inte de, i utredningarna förekommande, barnen och deras nätverk vi intresserar oss för. Vi intresserar oss för socialtjänstens metoder att tala med barnen och barnens möjlighet att påverka insatsen. Det är således socialtjänsten, eller den specifika utredaren och dennes författade utredning som är vårt primära forskningsobjekt, och inte de barn eller familjer som ingår i den. Socialtjänstens samtycke har vi fått, den har varit avgörande för att vi överhuvudtaget skulle komma åt vårt material.

Det är dock enhetschefen som gett sitt godkännande, vi kan bara hoppas att den socialsekreterare som agerat utredare har blivit tillfrågad om sin medverkan. Detta har vi i det flesta fall haft möjlighet att kontrollera, då vi frågat om vi fått lov att ställa frågor om utredningen om det skulle uppstå oklarheter. Ofta har då enhetschefen under vårt besök tillfrågat den person som skrivit utredningen. I något enstaka fall har vi inte alls haft kontakt med den person som skrivit utredningen, utan enbart haft kontakt med enhetschefen på aktuellt kontor. Men man kan också tänka sig att när den överordnade på avdelningen lämnar sitt samtycke, så uppstår ett mer eller mindre subtilt tryck att delta på den socialsekreterare vars utredning som valts ut (Kvale, 1997).

7.3. KONFIDENTIALITET

Konfidentialitetskravet innebär att alla de uppgifter vi fått ta del skall ges största möjliga konfidentialitet och personuppgifterna skall förvaras på ett sådant sätt att obehöriga inte kan ta del av dem (Vetenskapsrådet, 2002). De utredningar vi har tagit med oss från socialkontoren har varit noggrant anonymiserade. Det har varken innehållit Ortsnamn, namn på personer, födelsedata eller adresser. Vi har arbetat med materialet avskilt i hemmiljö och förvarat det på samma plats under hela arbetets gång. När vi är färdiga med materialet kommer det att förstöras. Det insamlade materialet får i linje med nyttjandekravet enbart användas för forskningsändamål och aldrig i några icke-vetenskapliga syften (Vetenskapsrådet, 2002)

De utredningar som inte varit anonymiserade har inte lämnat de socialkontor där de skrivits. Där har de förvarats i aktskåp och vi har studerat dem för oss själva i ett rum vi fått lov att ha till vårt förfogande. Då vi har fört anteckningar från utredningarna har vi använt fingerade namn, aldrig antecknat födelsedata, adresser eller på vilket kontor utredningen är gjord. Då vi analyserat ett så pass ringa antal utredningar har vi inte haft något problem med att själva hålla i minnet vilken utredning som hört ihop med respektive anteckning/analys. Den enda form av minnesstöd vi ansåg att vi behövde var att vi lät varje enskilt kontor få en särskild angiven begynnelsebokstav i det utredda barnets namn. Barn som blivit utredda på samma kontor fick alltså samma namn i sin begynnelsebokstav.

Vi har varit noga med att inte berätta på de socialkontor vi besökt eller samtalat med via telefon, vilka de andra kontoren har varit som ställt upp med material. När vi skickat mail till samtliga informanter har vi använt oss av hemliga kopior.

Vi har inte i vår text någonstans angett vilka socialkontor som varit oss behjälpliga. Vi anger ingen exakt ålder på barnen, utan nöjer oss med att säga att de är i åldersspannet 6-12 år. Inga särskilda nationaliteter anges eller antyds, inga känsliga eller igenkänningsbara citat återges.

Vetenskapsrådet rekommenderar att man som forskare tillfrågar uppgiftslämnare och andra berörda personer om de vill ta del av resultaten. Ofta har uppgiftslämnarna själva hunnit före oss med frågan om de kan få en kopia av den färdiga uppsatsen, något som vi självklart vill bistå med. (Vetenskapsrådet, 2002).

8. RESULTAT

Under rubriken Resultat redogör vi för svaret på våra frågeställningar med hjälp av utredningar, kompletterande intervjuer, förståelseram och tidigare forskning. Resultatet är tänkt att vara sakligt och lättöverskådligt. Vidare analys av vår empiri, kopplad till vår teoretiska utgångspunkt görs just under rubriken Analys.

8.1. BARNEN I UTREDNINGARNA

Adam är en pojke med separerade föräldrar. Han har blivit misshandlad av sin mamma och han har en ambivalent inställning till sina båda föräldrar. Adam är påtagligt underviktig. Han trivs bäst med yngre barn. Adam beskrivs som fysisk och kontaktsökande men också som en högljudd och empatisk pojke. Adam har luckor i sitt språk och behöver extraundervisning.

Anders beskrivs som en krävande och svårstyrd pojke. Han har ADHD och problem med olika typer av utbrott. Anders agerar ut våldsamma, aggressiva och sexuella beteenden. Anders föräldrar är separerade och de fostrar Anders på olika sätt. Anders är rädd för sin pappa, och vill vara med sin mamma. Mamma klarar inte att möta Anders behov av struktur och gränssättning.

Anton är en pojke som både bevittnat, och blivit utsatt för mycket våld i sitt hem. Anton beskrivs som kontaktsökande men i övrigt som aktiv och full av energi. Anton har starka band till sina syskon. Ibland slår Anton sina syskon när han blir stressad och orolig. Han beskrivs som sent utvecklad för sin ålder. Antons föräldrar lever inte tillsammans.

Ben beskrivs som en verbal pojke med en god självbild. Ben och hans föräldrar har förekommit hos socialtjänsten sen Ben var mycket liten. Bens föräldrar är separerade men han har god kontakt med dem båda. Föräldrarna missbrukar aktivt, även om fadern uppger sig ha en större kontroll över sitt drickande, och inte dricker när han och Ben träffas. Ben beskrivs som orolig och stökig i klassen innan han blir placerad, men efter placeringen återfår han lugn och arbetsro.

Fabian beskrivs som en trevlig och artig pojke av utredaren. Fabian far illa i skolan på grund av omsorgsbrist av sina missbrukande föräldrar. Omsorgsbristen resulterar i att Fabian är smutsig och luktar illa. Fabian har varit aktuell för olika anmälningar och utredningar sen han var spädbarn. Fabian har ett gott självförtroende och bagatelliserar de problem utredaren ser. Fabians föräldrar lever tillsammans, och Fabian har en god anknytning till dem båda. Skolan anser att Fabian har koncentrationssvårigheter, något som avvisas av hans föräldrar och utredning på BUP.

Simon har missat mycket i skolan, ofta är han frånvarande och ofta kommer han för sent. Simon beskrivs som glad och sprallig, men han har svårt att behålla sina vänner. Simons föräldrar är separerade. Han bor i huvudsak med sin mamma, som ofta blir aktuell för anmälningar till socialtjänsten. Simon har otrygga boendeförhållanden och ingen struktur i sin vardag. Mamman missbrukar.

Arvid är en pojke som lever med sin missbrukande mamma. Han ser upp till sin pappa som en idol och tar efter honom i mycket. Pappan har ett våldsamt och förnedrande sätt gentemot

modern och andra kvinnor. Arvid anses vara ojämnt utvecklad och har svårigheter i kamratgruppen med de jämnåriga barnen. Arvid får ofta kraftfulla raseriutbrott. Arvid har under en lång tid bevitnat grovt våld i hemmet.

8.2. VILKA METODER ANVÄNDER SIG SOCIALTJÄNSTEN AV I LVU-UTREDNINGAR FÖR ATT TA REDA PÅ VAR BARNET SJÄLV VILL?

Det finns många svårigheter när man samtalar med barn. Det är lätt att få sin egen åsikt bekräftad, och hur vet man att det är barnets egen vilja man hör och inte föräldrarnas? Barnet kan på grund av rädsla eller lojalitet med sina föräldrar, ha svårt att uttrycka sin egentliga åsikt. Barnet kanske inte ens har något språk för det som skett. Han eller hon har upplevt det onämnbare och gjort sina svåra erfarenheter ensamt och språklöst. (Øvreeide, 2001).

Barn i svåra livssituationer kan uppträda regressivt, det vill säga på en mer barnslig nivå än de har kapacitet till. Det kan också handla om en fixering, att barnet faktiskt stannat på en tidigare nivå i utvecklingen (Svegaard, 1997) Den faktiska åldern behöver inte överensstämma med barnets kognitiva nivå. Därför är det viktigt att socialtjänsten anpassar samtalet till barnets utvecklingsnivå. Barnet har ett behov av att den vuxne konkret strukturerar samtalssituationen. Genom att bredda barnets uttrycksform med dockor, rollspel etc. kan man öka möjligheterna för barnet att nyanserat kunna förmedla sina erfarenheter. (Øvreeide, 2001). De upplevelser barnet saknar begrepp för kan tänkas träda fram med en annan tydlighet med andra metoder än ett vanligt samtal.

I de LVU-utredningar vi tagit del av finns det lite information om vilka metoder man använt sig av när man samtalar med barnet. I Anders och Adams utredningar framgår inga särskilda metoder. Socialtjänsten har dock haft barnsamtal med Anders på telefon, vilket vi återkommer till i analysen. Anton har förhörts av polis och intervjuats står det att läsa i utredningen. Han har också haft samtal tillsammans med sina föräldrar och personal på det akutbarnhem han placerats.

Ben har haft regelbundna barnsamtal över lång tid med sin socialsekreterare. Øvreeide kallar denna typ av samtal för ”bearbetande samtal”. Samtalen ökar barnets långsiktiga förmåga till att hantera sina upplevelser. Bearbetande samtal kan vidga och göra tillägg i barnets förståelse. Øvreeide menar att man bör ge barn i barnavårdsärenden möjlighet till detta. (Øvreeide, 2001). Även Fabian som vi återkommer till nedan har haft denna typ av bearbetande samtal, pågående under lång tid (tre år) med samma socialsekreterare.

I utredningen om Ben finns också observationer gjorda av socialsekreteraren själv under deras samtal och möten. Den typen av observationer är i övriga utredningar sällsynt. Däremot brukar skolans observationer ofta lyftas fram och spela en väsentlig roll i utredarens bedömning.

I kompletterande telefonsamtal med enhetschef, säger hon att observationer genom skolan är en metod man använder sig av för att få information. Enhetschefen menar att man haft barnsamtal med alla barn som varit aktuella för utredning på kontoret. Vi har tagit del av fyra utredningar från detta kontor (Anders, Adam, Arvid och Anton). Det är uppenbart att socialtjänsten inte dokumenterar de metoder de använder sig av i samtal med barn, då enhetschefen berättar att man använder metoder som ”Emma-dockor” , ”Nalle- kort”, ”skattnings-schema”, och ”DUR-material”. Ingen av dessa metoder finns omnämnd i

utredningarna. Den enda metod, utöver samtal, som nämns i utredningarna från detta kontor är att man tillsammans med Arvid ritat nätverkskartor.

På det aktuella socialkontoret används alltså inte någon egentlig enhetlig metod i samtalen med barn, enligt enhetschefen, men metoderna ovan har anammats och används i större utsträckning än andra.

”Emma-dockor” är trädockor utvecklade av psykologer för att användas inom psykoterapi (Ohlsson, 2007). Emma-dockor är en lekfull metod för att skapa nätverkskartor tillsammans med barnen, menar enhetschefen. Dockorna får illustrera barnet och dess närmiljö och i leken pratar utredaren och barnet om hur mönstren kring barnet ser ut.

”Nalle-kort” är en kortlek med 48 olika kort som ges ut av St Luke’s Innovative Resources i Australien. På varje kort finns en tecknad björn som genom sitt kroppsspråk visar en känsla. Barnet kan välja ut de kort de tycker passar in för att beskriva en person eller en situation (Ohlsson, 2007). ”Nalle-kort” används mer på den öppna delen av socialtjänsten där terapeuter och socialpedagoger arbetar med barn. Socialtjänsten använder sig ibland av detta resursteam då de utreder barns situation. ”Nalle-korten” används främst för att ta reda på små barns känslor kring saker som händer i dess närmiljö och om saker i situationen säger enhetschefen.

Ibland används ”skattningsscheman” på det aktuella kontoret. ”Skattningsscheman” skall hjälpa barnet att gradera upplevelsen av sin situation inom olika livsområden, t ex relationen till föräldrar, kamrater samt trivsel i skolan o s v. Skattningarna har arbetats fram inom DUR-projektet som är lokalt för Göteborg och är ett hjälpmedel i utredningsarbetet avseende vuxna, berättar enhetschefen.

Flera av dessa metoder används integrerat i samtalet och många används samtidigt eller under samma samtal. I övrigt använder man sig av andra vuxna i barnets närmiljö så som skola, fritids och liknande.

Anledningen till att samtalsmetoden inte beskrivs är, enligt enhetschefen, att det inte används en specifik metod utan flera olika som blandas i utredningen. Det anses också vara för tidskrävande att både göra ett bra utredningsarbete och ett bra behandlingsarbete. Den tiden finns inte menar enhetschefen.

Fabian är utredd enligt BBIC och när man talat med honom har man använt sig av särskilda intervjuhäften med standardiserade frågor. I samtal med Fabian har man använt sig av ”Nalle-kort” och även en metod kallad ”tejping”.

”Tejping” är utvecklad av den norske psykologen Martin Soltvedt. Det är en form av leksamtal, som också innefattar små dockor. Kontexten för dockorna markeras med tejp. Det kan vara en vägg, ett revir eller någon annan relevant avgränsning. Genom att använda sig av metoden kan barnet externalisera sina berättelser, lägga dem utanför den egna personen, och göra dem mer hanterbara. (Ohlsson, 2007).

Fabian verkar dock enbart ha haft barnsamtal när mamma och pappa varit med. I telefonsamtal med Fabians utredare berättar hon att hon tycker att barnets vilja är problematiskt när det gäller LVU eftersom barn i den aktuella åldern, aldrig för egen fri vilja vill flytta från sina föräldrar. Så är dock inte fallet i de utredningar vi läst. Flera av barnen

aktuella för utredning vill faktiskt flytta från sina föräldrar. Det är dock tydligt att det är föräldrarnas beteende, exempelvis ett pågående missbruk, de vill komma ifrån. Men där finns också exempel på dem som vill bo kvar, trots svåra livssituationer. Därutöver finns de barn vars åsikt inte framgår, eller som inte blivit tillfrågade.

Utredaren menar att de uttalanden Fabian har gjort i utredningsprocessen finns med i utredningen. Fabians uttalanden har tolkats av utredaren i utredningen, men hon tycker ändå att han har fått förklara sin situation och framföra sin åsikt. Utredaren menar att man inte bör fråga efter Fabians vilja då han kan ta skada av detta. Hon har haft kontakt med den här pojken under en längre period och haft barnsamtal med honom under tre års tid.

Utredaren tycker att ”tejping” är en bra, tydlig och konkret metod. Hon använde sig av ”tejping” i större utsträckning när Fabian var yngre än denna studies aktuella åldersgrupp, nu har hon börjat komplettera barnsamtalen med BBIC:s intervju material.

I utredningen med Simon har man också använt sig av ”tejpingfigurer” och något utredaren kallar för ”fråga-mera kort”. Men i Simons utredning står det att Simon anses vara för ung för att förstå innebörden av sitt vårdbehov och hur vården utformas. Därför är Simon inte tillfrågad om insatsen och dess utformning. Metoderna har alltså inte använts i syfte att ta reda på Simons vilja gällande hans vårdplan och insats.

8.3. ÄR UTREDNINGARNA SKRIVNA PÅ ETT SÅDANT SÄTT ATT BARNET KAN TA DEL AV ALLA DESS DELAR?

Socialtjänsten måste möjliggöra för barnet att förstå och tillgodogöra sig information genom hela den process en utredning innebär. Barnet ska i förhållande till sin ålder och mognad informeras om det som dokumenterats, det är viktigt för att undvika missuppfattningar. Barnet bör också informeras om att föräldrarna kommer att få ta del av materialet. (Socialstyrelsen, 2004). Calder menar att socialarbetaren bör ta del av barnets tankar och känslor och låta dem läsa och korrigera information i sociala akter för att öka barnets delaktighet (Andersson, 2000)

Vi tittade på processens slutprodukt, den skrivna utredningen, och frågade oss om den är möjlig för barnet att förstå och ta del av. Är den möjlig att ta del av utan att barnet känner sig kränkt? Barn i vår valda åldersgrupp är medvetet om sig självt i flera olika nivåer och det är betydelsefullt för barnet hur det ser ut i andras ögon (Svejgaard, 1997). Även i utredarens ögon kan man tänka.

Det är kanske inte möjligt att skriva en utredning så att ett sexårigt barn själv ska kunna läsa utredningen och förstå alla dess delar. Men vi tänker oss att det bör vara möjligt för barnet att få utredningens olika delar berättat för sig, utan att det ska vara nödvändigt att censurera innehållet, och att barnet ska kunna känna igen sig i den berättelsen. Att det verkligen är barnets situation som utretts, att utredningen innehåller fakta som är relevanta för barnet och att utredningen har ett igenkänningsvärde. Det är nödvändigt för att man ska kunna säga att man haft barnets perspektiv i åtanke under utredningens gång. Barnets perspektiv är det som barnet själv förmedlar och sätter ord på. (Socialstyrelsen 2004) Det är också viktigt för att skapa en känsla av att barnet är delaktigt i utredningen och så småningom i beslutet om sig självt. Vi tänker oss också att det bör vara möjligt för barnet att läsa utredningen senare i livet utan att känna skam.

I de allra flesta av utredningarna vi läst är det är möjligt för barnet att förstå och ta del av utredningen. Vi tror att det är lättare för barnet att förstå och känna igen sig i utredningen om det själv förekommer i texten i form av egna citat eller mer övergripande egna åsikter. Om utredningen också innefattar barnets perspektiv, det vill säga barnets egna ord ökar barnets känsla av delaktighet i processen. Att delaktighet är viktigt för barnet har nämnts ovan i avsnittet om tidigare forskning. (Claezon, 2004)

Adams utredning är skriven med ett barnperspektiv. Barnperspektiv innebär enligt socialtjänsten att som vuxen sätta sig in i barnets bästa, utan att för den skull ha ett perspektiv som är identiskt med barnets (Socialstyrelsen 2004). Utredningen är inte kränkande för någon som ingår i den.

Antons röst får stort utrymme. Bens vilja och åsikter är tydliga kartlagda genom hela utredningen. Det framgår att Ben förstår insatsen och dess nödvändighet.

Fabians utredning är skriven så att den är möjlig att ta del av, men den innehåller vissa element som känns onödigt kränkande. Det finns många upprepningar av att Fabian luktar kiss, och det finns uppgifter om att hans klasskamrater pratar om honom bakom hans rygg. Vi frågar oss om det är relevant information att ha med utredningen, och om det inte skadar Fabians självbild mer än det hjälper till en korrekt bedömning av hans situation.

Simons utredning upplever vi inte kränkande, utan det är möjligt för Simon att ta del av alla dess delar.

Arvid har kanske svårt att känna igen sig i sin utredning, för den handlar egentligen inte så mycket om honom själv. Utredningen handlar till största del om Arvids mamma och hennes livssituation. Vårdnadshavarens livssituation är naturligtvis extremt relevant för det barn som är utsatt för bristande omsorg, men Arvid själv känns märkligt frånvarande i texten. Det kan skapa svårigheter för Arvid att förstå vad som egentligen sker, och skapa en bristande känsla av delaktighet och möjlighet att påverka. Utredningen är dock skriven på ett språk som inte kränker och som känns tydligt och begripligt.

Utredningen om Anders är bitvis kränkande. Vi tycker inte att Anders själv kan ta del av allt i utredningen utan att känna sig kränkt då den innehåller detaljerade beskrivningar av Anders sexuella utagerande. Vi frågar oss i vilket syfte det är nedskrivet och hur det egentligen påverkar Anders bild av sig själv. Vi ställer oss tveksamma till om Anders kan förstå vad en utredning innebär. Barnet bör omskrivas med respekt och känsliga uppgifter bör hanteras med åtanke på att barn i den här åldern bryr sig om vad andra tycker om dem. Utredningsarbete måste utföras på respektfullt sätt gentemot barn och vuxna och att redovisa negativa uppgifter utan ett hållbart underlag kan inte anses acceptabelt. (Edwardsson, 2003)

8.4. HUR PÅVERKAS INSATSENS UTFORMNING AV BARNETS VILJA?

Barnet bör vara delaktigt i beslutet om en placering. I FN's barnkonvention som Sverige ratificerade 1990 står det att alla parter, det vill säga både vårdnadshavare och barn, bör beredas möjlighet att vara delaktiga i processen och få sina åsikter hörda. Hänsyn skall tas till barnets ålder och mognad i bedömningen. Vid intervjuer med enhetschef och utredare menar de att man inte kan ta för stor hänsyn till vad barnet tycker. Barnet skall heller inte bli tvingat att ta ställning till svåra frågor där lojalitetskonflikter kan uppstå eller där barnet av någon

annan anledning kan känna sig pressad. Socialtjänsten har tolkningsföreträdare och barnets behov skall sättas högt upp på prioriteringslistan vad det gäller insatsens utformning.

Det är i många fall svårt att i utredningarna se i vilken utsträckning barnets vilja påverkar insatsen. De kompletterande intervjuerna gav oss lite mer kunskap i frågan.

Adam har en tydlig ambivalens i sitt sätt att uttrycka sin vilja om insatsen. Han vill i ena stunden bara bo hos mamma och inte träffa pappa och i andra stunden vill han ha umgänge med pappa och i ett tredje stadium vill han bo i familjehem. Det är tydligt att han inte kan eller vill påverka insatsen. I det här fallet påverkas inte heller insatsen av barnets vilja utan utformas endast i enlighet med barnets behov. Den aktuella enhetschefen uttrycker även att det i det här fallet var viktigt att inte pressa barnet till att uttrycka sin vilja. Utredaren har enligt socialstyrelsen det övergripande tolkningsföreträdet och skall ha ett barnperspektiv och besluta utifrån barnets behov. (Socialstyrelsen, 2004) Om man drar diskussionen ett steg längre och antar, utifrån Adams ambivalens, att han faktiskt inte vill uttrycka hur han vill att insatsen skall utformas ser man att insatsen faktiskt har påverkats av barnets vilja. Ett antagande kan göras att Adam vill att någon annan skall besluta så att han slipper.

Anders uttrycker tydligt att han vill träffa sin syster mer än vad han gör. Han säger också att han skulle vilja bo med sin mamma på heltid. Vid ett tillfälle säger han att om han fick välja skulle han vilja ha en kontaktfamilj som bor på landet. Dessutom uttrycker Anders att han inte vill träffa sin pappa då han är rädd för honom. Anders blir så småningom placerad i ett familjehem på landet och av skäl som framgår i utredningen skulle en placering hos mamman vara ohållbar. Däremot så står det ingenting i vårdplanen om planerat umgänge med Anders syster. Men det står att Anders skall få hjälp med att återfå en god kontakt med sin pappa. Detta är ingenting som Anders har uttryckt en önskan om. Anders vilja har till viss del påverkat insatsens utformning.

Anton blir till en början placerad med sina syskon på ett akuthem. Han uttrycker i samtal med personal på akuthemmet att han inte vill bli slagen sin av mamma eller pappa. Han berättar också vid upprepade tillfällen att han inte saknar föräldrarna och vid mammans besök uppger han att han inte vill träffa henne. Han säger i samtal med utredaren att han vill bo med sina syskon, det vill säga hans två bröder och lillasyster. Det framkommer även en tendens till ambivalens då han vid ett tillfälle uttrycker saknad av sin pappa. Vid samtal med enhetschef får vi information om att Anton och en av hans bröder blir placerade i samma familjehem. Detta gör att utredaren, i alla fall till viss del, har tagit reda på barnets vilja och sett till att forma insatsen utifrån detta. Vidare framgår det inte om Anton hade några övriga önskemål angående insatsens utformning eller om han överhuvudtaget har blivit tillfrågad om detta.

Ben vet att hans mamma kommer att ha svårt att vara nykter fram till att han fyller 18 år, han säger att han vet att mamma kommer att vara full igen. Detta bidrar till att han vill bo hos sitt tidigare familjehem då hans mamma åter igen har visat på brister i omsorgen kring honom. Han uttrycker i ett barnsamtal att han tycker att det är skönt att slippa mamma när hon är full. Han säger att det sämsta med att bo i familjehem är att han saknar sina katter. Dessutom säger Ben att han hade velat bo hos familjehemmet även om hans mamma inte hade velat det. Ben vet att han kan hälsa på sin pappa när han vill, han är aldrig full när Ben är där, detta styrks av Ben och hans pappa. Ben vill ha möjligheten att umgås med sina föräldrar efter hans behov och inte tvärt om. Detta är något som formuleras i vårdplanen. Ben blir akut placerad i sitt tidigare familjehem och detta planeras vara en långsiktig lösning då Ben inte visar någon vilja att bo någon annanstans. Utredaren tar stor hänsyn till Bens vilja i insatsens utformning.

I Fabians utredning framkommer det inte vad han tycker om placeringen eller insatsens utformning. Vi gör en intervju med socialsekreteraren som har gjort utredningen och hon förklarar att placeringen var tvungen att utföras akut och det fanns ingen möjlighet att fråga om Fabian vad han ville. Tanken var att Fabian skulle placeras tillfälligt i ett jourhem. Utredaren förklarar att det bara fanns ett jourhem att tillgå och det fick man ta då det var fråga om ett omedelbart omhändertagande. Många av de socialtjänster som har blivit tvungna att omhänderta barn akut har löst det problemet på ett annat sätt. De har valt att i ett första, akut skede, placera barnen på ett akuthem och i en senare fas utrett barnets vilja och anpassat insatsen så att barnet har fått möjlighet att påverka sin situation. Fabians utredare menar att det inte går att fråga vad barnen vill i den här åldern, alla vill stanna hos sina föräldrar. Hon säger *”När ett barn plötsligt ska placeras finns inget utrymme att fråga; vill du? Det handlar snarare om att förmedla hopp, trygghet och förbereda barnet genom att beskriva familjehemmet under färden. Att berätta hur han ska få träffa sina föräldrar.”* Fabian är i dagsläget fortfarande placerad i jourfamiljehemmet. Fabian har inte haft någon möjlighet att påverka insatsen.

Simon anses för ung för att förstå innebörden av sitt vårdbehov och av den anledningen informeras inte Simon eller får något tillfälle att yttra sig gällande insatsens utformning. Vidare går också att läsa att socialtjänsten *”har inte haft möjlighet att prata med Simon om hans uppfattning om att det pågår en utredning”*. I andra delar av utredningen går dock att läsa att Simon vill gå i skola där hans pappa bor samt umgås med pappan på veckorna. Han uttrycker att han vill träffa sin mamma endast på helgerna.

Simon blir placerad i ett familjehem och han får lov, enligt vårdplanen, ett fortsatt umgänge med föräldrar och syskon. Vi vet inte mer om insatsens utformning, men då Simon inte blivit tillfrågad kan det inte antas att hans vilja påverkats insatsens utformning.

Arvids vilja syns inte i insats eller utredning. I utredningen står att Arvid blir placerad hos sin moster, men genom telefonsamtal med enhetschefen på det aktuella kontoret får vi reda på att den slutliga placeringen sker utanför släkten. Vi fick också information om att utredaren hade pratat med Arvid om vilka lösningar som var möjliga. Arvids åsikter finns det ytterst lite av i utredningen, vi vet inte vad han tycker om insatsen, och vi får känslan av att utredaren inte visste det heller. Kanske ville Arvid ingenting? Kanske var den svåra situation han befann sig i, ändå den mest trygga för honom. Enhetschefen tillägger att barn inte bör vara med i själva beslutet. Hon menar att barnen hellre kan vara med före eller efter själva placeringen och då komma med åsikter om insatsens utformande.

9. ANALYS

Denna analys är en djupgående textanalys av vår empiri. Barnen i utredningarna förekommer i analysen och deras utveckling belyses med hjälp av vår tidigare forskning och vår teori. Vägleda av våra frågeställningar analyserar vi de metoder socialtjänsten använder sig av, barnens delaktighet och vilja, samt barnets påverkan på insatsen. Analysen innehåller också information som vi fått genom kompletterande telefonintervjuer, utförda med en av de aktuella utredarna och en enhetschef på ett av de kontor som bidragit med empiri.

Analysdelen visar på de samband, skillnader, och utropstecken vi funnit i studiet av sju LVU-utredningar från Västra Götalandsregionen skrivna mellan 2006 och 2009.

9.1. SOCIALTJÄNSTENS METODER OCH BARNETS VILJA

De flesta metoder socialtjänsten använder sig av i sina LVU-utredningar, för att tillgodogöra sig barnets vilja förekommer inte i dokumentationen, utan vi har fått vetskap om dem genom telefonsamtal med enhetschef och utredare.

Som vi ser det finns det fyra olika former av barnets delaktighet i LVU-utredningarna. Den första är huruvida det är möjligt för barnet att del av dokumentationen utan att känna sig kränkt. Den andra är om barnet är synligt i texten och huruvida utredaren utgår ifrån barnets perspektiv, det vill säga om barnet själv är i centrum och utgångspunkten för utredningen. Den tredje formen av delaktighet är att barnet får lämna sin åsikt och berätta om sin situation, att barnet blivit lyssnat på. Den fjärde formen av delaktighet är att barnet fått fortlöpande information om vad som beslutas eller behandlas under utredningens gång. Vi tittar närmare på de metoder socialtjänsten använt sig av för att öka barnets delaktighet.

”Emma-dockor” och ”Tejping” är två metoder som påminner om varandra. Båda metoderna använder sig av dockor och ger barnet möjlighet att externalisera sin berättelse. Metoderna breddar barnets möjlighet att uttrycka sig och synliggör att barnet kan uppleva sin situation olika i skilda sammanhang. Det kan underlätta för barnet att göra sin berättelse synlig och konkret med hjälp av dockorna. Barn i den här åldern kan ha svårt att tänka abstrakt. ”Tejping” arbetar med kontexter, avgränsningar och skilda rum. Såväl utvecklingsekologi som socialkonstruktionism fokuserar på olika sammanhang och hur de konstrueras socialt. Barnet kan genom att styra leken med dockorna visa vilka nätverk och vilka personer som är viktiga, och hur de interagerar med varandra.

”Nalle-kort” möjliggör för barnet att på ett enkelt sätt visa sina känslor. Känslorna konkretiseras på ett tydligt sätt, och att ge uttryck för sina känslor styrs inte enbart av barnets språkliga förmåga. Tillsammans med utredaren kan barnet visa bilder och skapa ett språk för svåra händelser. Det har ett stort värde för barn som upplevt något som känns onämnbart och gjort erfarenheter språklöst med liten inblandning av vuxna som bryr sig om och förklarar (Øvreeide, 2001).

För äldre barn har socialtjänsten också använt sig av ”skattningsscheman”. Enhetschefen berättar att skattningsscheman är en del av det så kallade DUR-materialet som är en metod utvecklad för vuxna. Socialstyrelsen menar att barn inte är små vuxna, utan har ett eget sätt att se på världen (Socialstyrelsen, 2004). Vi tänker oss därför att materialet har ett begränsat

användningsområde för små barn. Det krävs särskilda metoder för att tydliggöra barnets uppfattning.

Med ett ”skattningsschema” får man enbart reda på barnets uppfattning om något visst förhållande. Det är ingen metod som främjar dialog. Vi tänker oss att socialtjänsten skulle kunna använda sig av ”Emma- dockor” eller ”tejpning” för att förklara sitt inträde och sin roll i barnets liv. Det är viktigt för att barnet ska känna sig delaktigt i processen och få en känsla av att det har en möjlighet att påverka sitt liv (Claezon, 2004).

I studiet av utredningarna och i sammanställandet av telefonsamtal med socialtjänsten framträder en tydlig diskrepans mellan vad man säger sig använda för metoder och vilka metoder man dokumenterar. Billquist och Johnsson menar att dokumentationen är så bristfällig att det inte går att göra vetenskapliga studier av socialtjänstens metoder med den som underlag (Billquist, Johnsson 2004). Enhetschefen vi talat med, delger oss i det samtalet, att dokumentationen av metoder inte hinns med. Billquist och Johnsson kommer fram till samma skäl till dokumentationsbristen i sina intervjuer. (Billquist, Johnsson 2004). Enhetschefen säger vidare att ytterligare ett skäl är att det används flera olika metoder i varje utredning. Kanske menar hon att en redogörelse av samtliga skulle bli alltför skrymmande. Utredningar är redan ganska långa historier med mycket information.

Ett antagande är att socialtjänsten anser att metoderna inte innehåller något värde i sig, utan att det är vad man kommit fram till som är betydelsefullt. En LVU-utredning är dock speciell på så sätt att den utgör ett förslag till ett beslut av yttersta vikt. Utredningen ska vara vägledande för det rättsliga organ som fattar beslut om ett tvångsomhändertagande. Metoderna kan styrka informationens giltighet och motivera vad utredaren kommit fram till. En utredning utan understödda påståenden kan kännas godtycklig och propagandistisk (Edwardsson, 2003). De utredningar vi har läst har i brist på en variation av uttalanden och åsikter inte alltid känts objektiva. Mycket av socialtjänstens arbete och motiv förblir osynligt i och med den bristande dokumentationen (Billquist, Johnsson 2004).

9.1.1. Samtal med Anders och Simon

Anders är en pojke med ADHD. Anders blir slagen av sin pappa, och har ett problemfyllt förhållande till sin mamma. Hans föräldrar är separerade. Vi får anledning att återkomma till Anders flera gånger i vår analys.

Socialtjänsten har bland annat barnsamtal med Anders per telefon. Anders beskrivs som socialt och emotionellt omogen med dålig impulskontroll. Han har svårt med koncentrationen och behöver struktur och vägledning i sin dagliga omsorg. Øvreeide menar att barn kräver viss lekpräglad aktivitet, exempelvis med dockor eller rollspel, för att nyanserat kunna förmedla erfarenheter (Øvreeide, 2001). Barn är inte bra på att resonera abstrakt, utan behöver ha den konkreta verkligheten framför sig. (Hwang, Nilsson, 2003). Vi ifrågasätter om telefonen är en lämplig metod för att höra Anders vilja i sammanhanget. Det framgår inte i utredningen vad samtalet gav för resultat, eller om Anders lyckades lämna någon information. Man skulle kunna tänka sig att telefonsamtalet behandlade något mindre väsentligt, något som inte var så viktigt, men utredaren väljer ändå att ta med samtalet i dokumentationen. Det tyder på att utredaren tillskriver telefonsamtalet ett visst värde.

I samtal med Simon stöter utredaren på svårigheter. Simon har svårt att tala om sig själv, sina känslor och har ingen egen uppfattning. Utredaren har samtal med Simon med hjälp av figurer och "Fråga mera kort". Simon använder figurerna för att beskriva hur det ser ut där han och hans mamma bor. Øvreeide menar att det är bra med lekpräglad aktivitet för att hjälpa Simon att uttrycka sig. Barnet kan på grund av bristande omvårdnad och ingen eller lite vuxeninblandning sakna språk för sina känslor eller det inre landskapet. Barnet har gjort sina livserfarenheter ensamt och språklöst. De är på ett plan omedvetna vad de varit med om, och behöver få hjälp med att sätta ord på sina upplevelser. Øvreeide uttrycker det som att utredaren måste skapa en ny språklig kod tillsammans med barnet.(Øvreeide, 2001).

9.1.2. De professionella kommer till tals

Det är anmärkningsvärt att man har hört så många personer runt barnet uttala sig, men i så liten utsträckning hört barnet. I Anders utredning har man talat med uppemot femton personer om hans situation, men bara pratat med Anders själv vid två tillfällen, varav en av gångerna på telefon. I Arvids utredning har man talat med åtta andra källor. Arvid själv har inte haft något eget barnsamtal med utredaren. Øvreeide menar att ett omtänksamt samtal i en kritisk situation känslomässigt kan knyta an barnet till den personen, därför är det viktigt att försöka reducera antalet kontakter för barnet (Øvreeide, 2001). I Anders utredning verkar man inte haft detta perspektiv i åtanke. Av de femton personer som hörts i Anders utredning är de flesta inte välbekanta personer i hans närhet, utan nya professionella som tillkommit under utredningens gång .

Som vi nämnt tidigare går det att läsa i Föräldrabalken (1949:381) kap 6 § 2b att man bör beakta barnets vilja i beslutet kring barnets bästa. Där står också att barnets vilja bör uppmärksammas fristående från bedömningen i allmänhet. Om barnets bästa är svårt att avgöra så kan barnets vilja och åsikter vara avgörande. Detta betyder enligt oss att barns vilja bör lyssnas på och erkännas i betydelse för beslutet kring barnet.

I Socialtjänstlagen (SoL) (2001:435) finns bestämmelser om att barnets inställning ska klarläggas så långt som möjligt och att hänsyn ska tas till barnets vilja med avseende till barnets ålder och mognad enligt kap 3 § 5 2:a st.

Fabian är en pojke som varit aktuell i olika utredningar sen han var spädbarn. Båda Fabians föräldrar missbrukar. I utredningen om Fabian förekommer en av de så ovanliga observationerna från socialtjänstens sida. Det är enbart i Bens och Fabians utredningar vi hittar observationer gjorda av utredaren. I samtliga utredningar spelar skolan en viktig roll som observatör. Skolans observationer får ibland alltför stort utrymme i texten, texten blir mer balanserad när socialtjänsten dokumenterar en egen observation kring barnet och dess beteende. Socialtjänsten observerar att Fabian verkar trygg i sin anknytning till sina föräldrar, han får en "vänskaplig klapp" av sin mamma när de tillsammans samtalar med utredaren. Enhetschefen berättar på telefon att även de utfört observationer, bland annat har en utredare besökt skolan och där gjort egna observationer av barnet. Resultatet av dessa observationer har dock inte lyfts i dokumentationen. Det är möjligt att observationerna inte bidragit med någon ny information och att de därför inte dokumenteras. Ett annat antagande är att informationen medvetet utelämnas då vad man ser i observationen inte stöder eller motiverar det förslag till beslut utredaren kommer fram till.

I intervju med Fabians utredare berättar hon att hon vet att Fabian inte vill byta familjehem nu, om hon skulle fråga. Butler och Williamsson menar att det är de vuxnas övertro på sin

egen intuitiva förmåga att förstå och ha kunskap om barn som ligger till grund för försummelsen av att ta reda på barnets perspektiv (Andersson, 2000). Utredaren tror sig veta Fabians uppfattning, hon behöver inte fråga. Kanske har hon rätt i sammanhanget, kanske har hon fel. Men att bli tillfrågad om sin åsikt kan vara av stor betydelse för Fabian, frånsett det faktum att korrigera utredarens uppfattning om hur det ligger till. Många barn under utredning av socialtjänsten upplever att de inte kan kontrollera sin livssituation (Cederborg, Karlsson, 2001).

9.1.3. Arvid, ett exempel på regression

Arvid är en pojke vars familj varit aktuell hos socialtjänsten länge. Han har bevittnat mycket och grovt våld i hemmet. Arvid bor vid tidpunkten för utredningen hos sin mamma. Mamman överkonsumerar alkohol och brister i föräldraförmågan.

I utredningen om Arvid kan man läsa att han är ojämnt utvecklad, han har antingen yngre eller äldre kamrater. Piaget menar att jämnåriga kamrater är viktiga för de hjälper barnet ur den egocentrism barn har fram till fem, sex årsåldern. Jämnåriga kamrater hjälper barnet att förstå hur andra människor tänker och känner. De fungerar också stärkande för självkänslan. (Hwang, Nilsson, 2003). Skolan berättar om att Arvid har svårt för att visa empati och har svårt för att leva sig in i andras situation. Arvid kan inte klockan, han har ingen koll på tiden och kan inte avgöra när saker och ting har hänt. I den konkret-operationella perioden som varar mellan ungefär 6-12 år så har, enligt Piaget, barnet ett begrepp om tid och rum. Barnet kan förstå och tänka i termer av förflutet, nutid och framtid. (Svejgaard, 1997). Arvid verkar vara omogen för sin faktiska ålder, och har inte alla de förmågor ett normalt utvecklat barn besitter. Arvid kan ha svårare att framföra sin vilja i samtal med socialtjänsten än vad ett barn i samma ålder, med en normal utveckling, skulle ha haft. Arvid är märkbart osynlig i sin utredning, hans utredning handlar snarare om hans mammas situation. Det kan hänga ihop med att han är omogen för sin ålder. Kanske kunde socialtjänsten ha tillgodogjort sig Arvids vilja om man använt sig av andra metoder i samtalen med honom.

Øvreeide menar att barn i svåra livssituationer har en lägre funktionsnivå än deras egentliga ålder och de kan uppträda regressivt, det vill säga på en mer barnslig nivå än de har kapacitet till. Denna funktionsnivå är barnets faktiska kognitiva nivå och kan alltså skilja sig från barnets fysiska ålder. (Øvreeide, 2001). Att Arvid har en svår livssituation blir uppenbart när man tar del av utredningen om honom. Man kan också tänka sig att Arvids oförmåga är ett uttryck för en fixering, att barnet stannat i utvecklingen på ett tidigare stadium (Hwang, Nilsson, 2003). I utredningen framgår att Arvid behöver ha en vuxen med sig när han umgås med andra barn för att förstå sociala koder. Han umgås hellre med vuxna där han känner sig stabil och trygg. Piaget menar att utvecklingen från det egocentriska stadiet i fem, sex års ålder, till rollen som sin egen aktiva observatör (s.k. decentring) är nödvändig för att kunna ingå i ett socialt samspel (Svejgaard, 1997). Arvid har inte till fullo lyckats med den utvecklingen och han får problem i kamratgruppen.

9.2. DELAKTIGHET

9.2.1. Fabians mesonivå

I samtliga utredningar tar utredaren i linje med utvecklingsekologi stor hänsyn till barnets mikro-, meso-, exo-, och makro- nivåer och sambanden där emellan (Andersson, 2002). Alla utredningar innehåller information från BUP, skola eller andra professionella där barnet förekommit.

På mesonivån kan man synliggöra interaktionen mellan närmiljöerna exempelvis mellan barnets föräldrar och skola. Om denna interaktion fungerar väl så skapar det en trygghet för barnet, barnet känner sig omhändertaget (Andersson, 2002). För att få en bild av barnets behov behöver man beakta såväl föräldrar som barnets uppväxtmiljö och interaktionen dem emellan (Dahlberg, Forsell, 2006). Det finns framförallt exempel på bristande sådan interaktion i Fabians och Simons utredningar. Både Fabian och Simon är utredda enligt BBIC. Föräldrarna har en uppenbart dålig kontakt med skolan, de uteblir från möten och har ofta en motsatt ståndpunkt till skolans åsikter om barnets problematik.

9.2.2. Anders är ”odräglig” och ”snäll”

I alla utredningar, utom i Bens och Antons, så skildras barnen mycket motsägelsefullt. Anders är exempelvis såväl ”odräglig och aggressiv” som ”snäll och god”. Adam ger ett ”oroligt intryck och har koncentrationssvårigheter”, samtidigt som han är ”mycket koncentrerad och glad”. Fabian har svåra ”koncentrationssvårigheter och bristande impuls kontroll” enligt utredaren och skolan. Fabian har **inga** koncentrationssvårigheter eller någon bristande impuls kontroll, utan är normalbegåvad enligt BUP.

Självklart vore det märkligt om barnet beskrevs med samma adjektiv av alla som uttalat sig i utredningen, självklart kan man vara glad den ena dagen och ledsen den andra. Men de, i vissa fall, extrema motsättningarna i skildringarna av barnet, visar på att sociala problem konstrueras i ett visst sammanhang. Barnet kan ha stora problem i ett sammanhang, men vara välfungerande i ett annat. Socialkonstruktionism lägger tonvikten på det lokala sammanhanget och på den sociala och språkliga konstruktionen av verkligheten. Kunskapen är perspektivistisk, den är alltså beroende av sitt sammanhang (Kvale, 1997). De sociala problemen konstrueras av en grupp människor som hävdar en problematik (Payne, 2005). Således kan en viss grupp människor, exempelvis skolan uppleva stora problem med Anders, medan han på sin fritidsaktivitet upplevs som snäll och god.

Utredaren måste ta del av alla delar och göra en rättvis bedömning. Att inhämta tillräcklig information ur barnets skilda sammanhang till utredningen är enligt socialkonstruktionismen nödvändigt för att införskaffa kunskap om det som ska utredas. Vi kan endast få en förståelse av verkligheten genom att placera den i en historisk och social kontext. (Payne, 2005).

Även enligt ett utvecklingsekologiskt synsätt ska man ta del av barnets olika nivåer och sammanhang och skapa en helhetssyn på barnets verklighet (Andersson, 2002)

Payne skriver att socialkonstruktionismen varnar för att språkanvändandet kan påverka vad vi kommer fram till i hög grad (Payne, 2005). Om nyckeln till förståelsen av världen är språket, blir det extremt viktigt vilket språk utredaren använder för att måla en så sann bild som möjligt. Alltför starkt färgade adjektiv bör därför användas med måtta. Exempelvis känns ordet ”odräglig” som ett ord som är särskilt olämpligt i en barnavårdsutredning. Edwardsson

menar att känslö- och värdeladdade ord bör undvikas i utredningar (Edwardsson, 2003). Om barnet ska kunna ta del av utredningen utan att känna sig kränkt, samt för att bedömningen ska bli så riktigt som möjligt, är det viktigt att sålla i vilka skildringar av barnet som dokumenteras.

9.2.3. Fabians koncentrationssvårigheter

I vissa av våra LVU utredningar finner vi en hög grad av repetitivitet. Vissa sakuppgifter upprepas ett oproportionerligt stort antal gånger (Edwardsson, 2003). Ett exempel är Fabians koncentrationssvårigheter. Dessa nämns ett tjugotal gånger i utredningen. Dessutom används vid ett tillfälle förstärkningsord och koncentrationssvårigheterna blir plötsligt ”stora”. Edwardsson menar att den typen av förstärkningsord gör att texten framstår som osaklig och propagandistisk. Det massiva upprepadet av Fabians koncentrationssvårigheter ger ibland känslan av att utredaren propagerar för sin och skolans åsikt. Att både BUP, Fabian själv och Fabians föräldrar menar att Fabian inte har koncentrationssvårigheter, nämns men utesluts från någon vidare analys. Edwardson skriver att utredaren genom en urvalsprincip väljer vilken positiv eller negativ information hon vill lyfta fram utifrån ett propagandasyfte (Edwardsson, 2003). Øvreeide menar att det är lätt att få våra egna hypoteser bekräftade i samtal med barn (Øvreeide, 2001). Att Fabians koncentrationssvårigheter dessutom plötsligt bedöms som ”stora”, trots att BUP menar att han inte har några, känns inte som en objektiv skildring av verkligheten.

En stor mängd upprepningar av vissa sakförhållanden är vanligt förekommande i samtliga utredningar. Billquist och Johnsson såg samma sak i sin forskning. Utredningarnas huvudsyfte var att motivera och dokumentera det fattade beslutet. Utredningen blev en efterhandskonstruktion där genomförda eller beslutade insatser legitimerades. (Billquist, Johnsson 2004). I den kritik Lundström lyfte fram mot barnavården ansågs inte heller att utredningarna gjorts förutsättningslöst. Kritiken om att barnen inte syntes i utredningarna fick ett särskilt stort genomslag. (Lundström, 2000)

Socialtjänsten har tolkningsföreträdare och ett överordnat maktperspektiv framför barnen som är aktuella för utredning. Barnen känns inte delaktiga i den mån som skulle vara önskvärt. Parton & O’Byrne menar att socialarbetarens eller expertens kunskaper inte har större värde än klientens. Socialt arbete bör vara ett partnerskap där varje part tillför någonting av värde till den reflexiva dialogen (Parton & O’Byrne, 2000).

9.2.4. Anders sexuella utagerande

I Anders utredning förekommer en skildring av hans sexuella beteende. Det beskrivs hur han onanerar på golvet i klassrummet. Den skildringen innebär att utredningen inte genomgående är skriven med ett barnperspektiv, då Anders inte kan ta del av utredningens alla delar utan att känna sig kränkt. (Socialstyrelsen, 2004) Det förekommer våld i Anders familj och utredaren har ett ansvar gentemot Anders för vad hon skriver i utredningen, och i vilken situation det kan tänkas försätta honom i.

Sexuellt utagerande beteende är vanligt förekommande i de utredningar vi tagit del av. I ytterligare tre utredningar förekommer så kallat sexualiserat beteende hos barnen, men det beskrivs på ett mindre kränkande sätt. En beskrivning som ”*har ofta en hand innanför byxor*na” nyttjar mer av ett barnperspektiv. Det vill säga, det är möjligt för barnet att ta del av, utan att barnet känner onödigt mycket skam. Utmärkande för vår utvalda åldersgrupp är

att det då enligt många teoretiker sker någon typ av metakognition, barnet blir medvetet om sig självt på flera olika nivåer. Det blir betydelsefullt för barnet hur det ser ut i andras ögon. (Svejgaard, 1997).

Enligt psykodynamisk teori är vår åldersgrupp i den så kallade latensfasen, då är sexualiteten vilande (Hwang, Nilsson, 2003). Dessa barn visar snarare på ett sexualiserat beteende och utagerar sexualiteten på olika sätt i sin omgivning. Att utredaren tar upp detta som något avvikande visar till viss del på hur färgad social barnavård är av den psykodynamiska teorin. Det förväntas i så hög grad att barnets sexualitet ska vara vilande, så att sexuella uttryck träder fram som något avvikande i sig i utredningen. Det finns ingenstans någon referens till Freud eller psykodynamisk teori. Synsättet verkar implementerat i socialt arbete och ingår i utredarens förståelse. Vi menar inte att sexuellt utagerande är ett sunt beteende, eller något som helt ska normaliseras, men det får ofta oproportionerligt stort utrymme. De vuxna runt barnet verkar reagera starkt när barnet agerar sexuellt. Att barnet agerar ut med slag och sparkar ges en underordnad betydelse. Vad är andledningen till att man skriver detaljerat om det sexuella utagerande men inte övrigt utagerande beteende?

Att ett barn använder sig av könsord kan ha ett annat syfte än att ge uttryck för sexuell lust. Kanske har exempelvis Fabian bara kommit underfund med att just de orden är ett ypperligt sätt att provocera och få uppmärksamhet av kamrater och vuxna.

9.3. INSATSEN

9.3.1. Omedelbart omhändertagande

Barnets möjlighet att påverka insatsen utformning blir mindre där det skett ett omedelbart omhändertagande enligt en av de utredare vi talar med på telefon. Fem av sju av våra utredningar resulterar i omedelbara omhändertagande. Detta stämmer med utredarens uppgift att cirka 75% av alla barnavårdsutredningar på hennes kontor under de senaste tre åren har slutat med ett omedelbart omhändertagande.

Om omedelbara omhändertaganden är praxis och den allra vanligaste formen av att verkställa ett LVU, så kan inte det vara ett legitimt skäl för att man inte talar med barnen om insatsens utformning. Det borde finnas många möjligheter att tala med barnet när det placeras omedelbart, då den placeringen ofta är på ett tillfälligt akuthem, och man kan då utreda barnets vilja innan den stadigvarande placeringen äger rum. Möjligheten att kunna påverka sin egen framtid skapar optimism och ger en uppfattning av att framtiden består av möjligheter snarare än svåra problem. Att faktiskt kunna påverka sin framtid och känna en tilltro till egenkontroll kan bli direkt avgörande för hur individen går vidare i livet. (Claezon, 2004).

Två av de akut omhändertagna barnen, i vår studie, blir placerade på ett akuthem. Trots att socialtjänsten enligt lag ska ta hänsyn till barnets inställning i åtgärder som rör det och *”det har tydliggjorts att barnets inställning skall inhämtas, att barnet skall höras när det är möjligt samt att hänsyn skall tas till barnets vilja”* (Lundström, 2000, s. 35), blir två av barnen inte tillfrågade.

Även om hänsyn inte kan tas till barnets uttryckta vilja och utredaren har liten möjlighet att påverka placeringen så kvarstår medvetenheten hos barnet om att man faktiskt blev erbjuden

en viss delaktighet (Claezon, 2004). Øvreeide menar vidare att det är en skillnad mellan att ha kännedom om barnets önskemål och att uppfylla önskemålen.(Øvreeide, 2001)

9.3.2. Barnens lojalitet

För att det ska vara möjligt att tillgodogöra sig barnets åsikter och att hänsyn till barnets vilja så måste man tala med barnet. Adam har man haft samtal med på akuthem, barnhus och på socialtjänsten. Adam säger att han vill bo hos sin mamma, men han är orolig att mamma ska slå honom när han kommer hem från akuthemmet. Han har en ambivalent inställning till sina föräldrar och vill ha hjälp med att mamma och pappa inte ska bråka så mycket. Adam vill inte prata om hur han har det hemma i skolan. Ambivalensen kan grunda sig i en lojalitetskonflikt, vilken av föräldrarna ska Adam vara lojal mot? Det kan vara svårt för barnet att uttrycka sin åsikt, menar Øvreeide, barnet vill vara lojalt med båda sina föräldrar. Barnet hamnar i en relationell konflikt och får skulden eller tar på sig ansvaret för den lösning som väljs. Det är viktigt att komma ihåg att barnets önskan, egentligen kan vara den vuxnes önskan (Øvreeide, 2001).

Arvid visar en form av fullständig lojalitet. Trots att mamma har ett pågående missbruk och att deras relation är präglad av otrygghet och oförutsägbarhet, så frågar Arvid sin mamma vad han ska säga till personalen på BUP. Mamman är den enda trygghet Arvid har. Det finns inga andra synliga alternativ för Arvid och han vill behålla situationen som den är, hellre än att kastas ut i något nytt och ovisst (Øvreeide, 2001).

Ett gott exempel när utredaren träder in och befriar barnet från ansvar finner vi i Bens utredning. Vid ett akut omhändertagande vill inte Ben följa med hemifrån då han är orolig att mamma ska bli besviken på honom. Utredaren förklarar för Ben att hon ibland bestämmer över både mammor och barn. Ben kan då lättad följa med hem till sin släkting. Ben är det barn som mest har kommit till tals i sin utredning. Utredaren har haft regelbundna barnsamtal med honom. Ben verkar vara delaktig i hela processen. Hans person genomsyrar utredningen. I många utredningar är barnets röst eller vilja knappt förekommande. Billquist, Johnsson påpekar att klienternas röster saknas i den dokumentation de tagit del av. (Billquist, Johnsson 2004).

Två barn blir placerade hos släktingar, en av dem är Ben som blir akutplacerad hos sin faster och farbror. Ben uttrycker att han är nöjd med det, han trivs bra där och känner familjen väl. Tidigare ansåg man att slakten kunde vara bärare av samma sociala problem som barnets familj, och undvek därför dessa placeringar. I dag främjar Socialtjänsten i möjligaste mån placeringar hos anhöriga och närstående (Lundström, 2000). Placeringen hos faster och farbror innebär en trygghet för Ben.

9.3.3. Anders får bo på landet, Simon är inte tillfrågad.

Anders vill ha en stödfamilj på landet, men vill bo heltid med sin mamma. Anders blir placerad i ett familjehem på landet, där han anses finna sig väl tillrätta och utvecklas positivt. Anders själv säger att han trivs bra i familjehemmet och ser fram emot att börja ny skola i trakten. Socialtjänsten lyckas väga in Anders önskan om att få ha en stödfamilj på landet i placeringen. Däremot så uttrycker Anders att han inte vill ha någon kontakt med sin far. Enligt vårdplanen så ska socialtjänsten hjälpa till att skapa ett regelbundet umgänge mellan far och son. I vårdplanen står det ” *Anders ska få hjälp att återfå en god kontakt med sin far så att han inte längre har anledning att känna sig rädd för denne*” . Det är märkligt att Anders ska

få hjälp med att inte känna sig rädd för en uppenbart våldsam fader som kränkt honom under lång tid. Formuleringen är inte gjord med barnets perspektiv (Socialstyrelsen, 2004).

Simon anses vara för ung för att förstå innebörden av sitt vårdbehov och hur vården utformas. Därför är Simon inte tillfrågad om insatsen och dess utformning. Øvreeide skriver att barnet har rätt att med ökande ålder vara med och bestämma om sin egen framtid, även om det leder till beslut som inte är idealiskt bästa för barnet. De åtgärder som socialarbetaren anser vara de allra bästa åtgärderna kan misslyckas just för att de inte tagit hänsyn till barnets vilja.(Øvreeide, 2001). Utredaren bör prata med barnet. Detta stöder även Barnkonventionen artikel 12, där det står att alla barn som är i stånd att bilda egna åsikter har rätt att uttrycka dessa.

9.3.4 Barnens ålder

Vi har valt att inte beskriva pojkarna utifrån deras ålder i analys och resultat. Vi är medvetna om att vi skulle kunna få ytterligare en aspekt på analysen om vi även kunnat analysera barnens faktiska ålder ur olika perspektiv. Vi skulle kunna lyfta deras kognitiva ålder och problematisera utredningarna utifrån vårt teorival på ett helt annat sätt. Dock har vi valt att inte göra detta med hänsyn till sekretessen. I ett tidigt skede i vår insamling av empiri lovade vi att inte röja barnens ålder. Detta på grund av att det skulle kunna vara lättare att spåra enskilda berörda, i utredningarna.

Då vi fick tillgång till de utredningar som vi nu har analyserat antog vi att det skulle bli svårt att dra slutsatser utifrån barn med så skilda åldrar och inte heller kunna lyfta speciella fall. Detta har dock inte påverkat vår analys i så stor utsträckning som vi trodde. Utredningarna är, som vi ser det, inte direkt anpassade till barnens ålder. Det gick inte att urskilja några egentliga skillnader mellan den utredning som skrivits på det yngsta respektive äldsta barnet. Detta gör att vi antar att inte heller utredningarna skiljt sig om barnen varierat i ålder i större utsträckning. Vi kan dock nämna att de äldre barnens röst tillmäts större tyngd än de yngre barnen som inte kommer till tals i lika stor utsträckning.

10. SLUTDISKUSSION

Lite ledsamt så kan vi konstatera att det varit svårt att besvara studiens övergripande syfte, om barnet är delaktigt och har möjlighet att påverka insatsens utformning, genom att studera LVU-utredningar. Det verkar finnas en stor diskrepans mellan det arbete socialtjänsten utför och det arbete socialtjänsten dokumenterar. Det har varit förvånande hur olika alla utredningar sett ut. De intervjuer vi genomförde blev nödvändiga för att tydliggöra den diskrepansen och göra socialtjänsten mer rättvisa. Det arbete som dokumenteras i utredningen känns undermåligt i ett behandlings och utredningssyfte. Nu vet vi att det finns mer, under den dokumenterade ytan.

Vi har, i linje med mycket av den tidigare forskning vi läst, kunnat konstatera att barnet ofta inte syns särskilt tydligt i utredningen. Det ligger ett mycket större fokus på den information som lämnas av andra professionella och de i barnets närhet än vad barnet själv säger. Vi tror att det förhållandet till viss del speglar verkligheten. Trots lagändringar och nya metoder, som BBIC, verkar det som barnets vilja och åsikter spelar en underordnad roll.

Utredningar som gjorda enligt BBIC verkar inte innehålla mer av barnets åsikter eller vilja. Däremot innehåller de mer upprepningar av vissa sakförhållanden. Det var här vi fann de tydligaste exempel på upprepningar, vilket gav en känsla av utredaren propagerade för en viss uppfattning.

10.1. FÖRSLAG TILL FORTSATT FORSKNING

Vi frågar oss naturligtvis varför utredarna inte pratar med barnen i större utsträckning. Beror det på rädsla, okunskap, tidsbrist? Det verkar finnas en uppfattning bland utredare att det kan vara skadligt för barnet att fråga vad det vill. Varför, undrar vi. Tidigare forskning pekar snarare på att det är betydelsefullt och positivt för barnet att känna sig delaktigt.

11. KÄLLFÖRTECKNING

Böcker;

Andersson, Gunvor (2000) *Barnen i socialt arbete – en maktlös grupp?* i Meeuwisse, Anna/ Sunesson, Sune/, Swärd, Hans (red.) *Socialt arbete, en grundbok*, Natur och Kultur, Stockholm

Andersson, Gunvor (2002) *Utvecklingsekologi och sociala problem* i Meeuwisse, Anna/ Hans, Swärd (red.) *Perspektiv på sociala problem*, Natur och Kultur, Stockholm

Claezon, Ingrid (2004) *Tvångsomhändertaganden, ur tonåringars, anhörigas och socialsekreterares perspektiv*. Mareld, Smedjebacken

Dahlberg, Cristina/ Anne Forsell (2006) *BBIC i praktiken, att knäcka koden*, Studentlitteratur.

Edwardsson, Bo (2003) *Kritisk utredningsmetodik, begrepp, principer, felkällor*, Liber, Stockholm

Esaiasson Peter, Gilliam Mikael, Oscarsson Henrik, Wängnerud Lena (2007), *Metodpraktikan – konsten att studera ett samhälle, individ och marknad*. Norstedts Juridik AB, Stockholm,

Gregow, Torkel (2008) *Sveriges rikes lag -lagboken*, Norstedts juridik AB, Stockholm

Hawnwsköld, Leif/ Mothander, Risholm, Pia (2002) *Utvecklingspsykologi, psykodynamisk teori i nya perspektiv*, Liber, Stockholm

Hwang, Philip/ Nilsson, Björn (2003) *Utvecklingspsykologi*, Natur och Kultur, Stockholm, Andra utgåvan

Larsson, Sam (2008) *Kvalitativ metod- en introduktion* i Larsson Sam/ Lilja John/ Mannheimer Katarina (red) *Forskningsmetoder i Socialt arbete*: Studentlitteratur. Malmö

Lundstöm, Tommy, (2000) *Om kommunernas sociala barnavård*, i Szebehely, Marta (red) *SOU 2000:38, Vårld, vård och omsorg*, Norstedts tryckeri, Stockholm

Löof, Doriana (2008) *Informationssökning* i Larsson Sam/ Lilja John/Mannheimer Katarina (red) *Forskningsmetoder i Socialt arbete*: Studentlitteratur. Malmö

Ohlson, Ann-Margreth, (2007) *Barns berättelser om socialtjänstens utredningar, samtal mellan socialsekreterare och barn*, Rapport 2007:1, NRS tryckeri AB,.; Länsstyrelsen i Skåne län

Parton, Nigel/ O'Byrne Patrick (2000) *Constructive social work: towards a new practice*, Palgrave, New York

Payne, Malcolm, (2005) *Modern teoribildning i socialt arbete*, Natur och Kultur, Stockholm, Andra utgåvan

Svejgard, Erik ,(1997) *Den kognitiva och språkliga utvecklingen, samt Individens utveckling i psykodynamisk belysning* i Brörup, Mogens/ Hauge, Lene/ Lyager Thomsen, Ulrik (red.) (1997) *Psykologiboken- om barn, unga och vuxna*, Studentlitteratur, Lund

Øvreeide, Haldor, (2001) *Samtal med barn : metodiska samtal med barn i svåra livssituationer*, Studentlitteratur, Lund

Rapporter;

Barnombudsmannen (2007) ”*När viljan finns –Barnperspektivet i Länsstyrelserna*”, br 2007:1

Billquist, Leila/ Johnsson, Lisbeth (2004) *Inte längre klient*, Institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet

Socialstyrelsen (2004) *Samtal med barn i socialtjänsten*, ISBN: 91-7201-856-9

Vetenskapsrådet (2002) *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*, Elanders Gotab, ISBN:91-7307-008-4

Uppsatser;

Carlsson, Catarina (1999)*Barnets rättigheter utifrån barnets rätt att komma till tals*, D-uppsats, Juridiska institutionen, Göteborgs universitet

Henrikssons, Gunnel/ Nelson, Margareta (2003) *Barns upplevelse av delaktighet och samtycke*, D-uppsats, Lunds universitet/socialhögskola.

Ledel, Lena/ Hedberg, Pernilla/Larsson, Boris (2008) *BARNETS BÄSTA! Ett verktyg för pressen* C-uppsats, Institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet

Internet;

Barnkonventionen, <http://www.bo.se/Adfinity.aspx?pageid=6883>

Barnombudsmannen hemsida, <http://www.barnombudsmannen.se/>

Nationalencyklopedin, <http://www.ne.se.ezproxy.ub.gu.se/>

Statens offentliga utredningar (SOU 1997:116)<http://www.socialstyrelsen.se/>
(informationen är hämtad den 2:e april 2009)

Artiklar;

Cederborg, Ann-Christin/ Karlsson, (2001) *Yvonne Omhändertagande med barns perspektiv i Socialvetenskaplig Tidskrift nr. 3*

Bilaga 1

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Hej!

Vi är två socionomstudenter på institutionen för socialt arbete vid Göteborgs universitet som under våren 2009 ska skriva C-uppsats.

Vårt arbete med uppsatsen har just börjat, och vi är i en fas där vi läser tidigare forskning, och kontaktar eventuella informanter. Den 22 april 2009 ska arbetet med uppsatsen vara färdigt. Därför önskar vi så snart som möjligt få tillgång till material för att påbörja våra studier av LVU-utredningar.

Vårt syfte med uppsatsen och våra frågeställningar lyder enligt följande;

2.1 Syfte;

Den här studien har till syfte att se om barns vilja påverkar beslutet om insatserna i LVU-utredningar. Vi ville även få en klarhet i om barnet är delaktigt i beslutet om sig själv samt om barn görs synliga i utredningsdokumenten.

Frågeställningar;

1. Vilka metoder använder sig socialtjänsten av i LVU-utredningar för att ta reda på vad barnet själv vill?
2. Är utredningen skriven på ett sådant sätt att barnet kan ta del av alla dess delar?
3. Hur påverkas insatsen utformning av barnets vilja?

Vi har tänkt begränsa undersökningen till att gälla ärenden med barn i åldern 6-12 år. Vidare är vi intresserade av enbart LVU-utredningar och vårt upptagningsområde är begränsat till Västra Götelandsregionen.

Då vi vet att Er arbetsbelastning är hög vill vi inte ytterligare bidra till allt för mycket arbete. Därför ber vi om en eller två utredningar, och hoppas i stället att ett större antal kommuner och stadsdelar kan bidra till hopsamlingen. Det är vår förhoppning att Ni ska finna syftet och vårt resultat intressant och på ett verksamt sätt belysa ett viktigt ämne som angår Er. Gällande vilket år utredningarna ska ha genomförts har det en underordnad betydelse, men vi föredrar utredningar utförda under de 2006 - 2009 då det är av vikt att forska i aktuellt kunskapsläge.

Vi är medvetna om det höga kravet på sekretess och att det kan bidra till svårigheter med att lämna ut denna typ av uppgifter. Vi är öppna för att samarbeta kring dessa frågor, för att komma fram till en lösning som passar er. I vår uppsats kommer vi inte att namnge stadsdelar eller de socialkontor varifrån vi fått vårt material för att på alla sätt främja anonymitet. Gällande uppsatsen spridning och användning kommer den att läggas upp på Internet och arkiveras vid universitetet vilket gör att den är tillgänglig för studenter och andra intresserade. Innan detta sker är det självklart för oss att materialet är avkodat och anonymiserat i så hög grad att Ni som bistår oss med utredningar känner er fullständigt trygga gällande sekretessen. Under uppsatsarbetet kommer endast vi två studenter ha tillgång till materialet, och kommer därefter att förstöras.

Förhoppningen är att undersökningen kommer att kunna bidra med ny kunskap som kan hjälpa till att utveckla utredningsarbetet kring barn som får insatser enligt LVU. Därför är er medverkan viktig då det är utredningarna som ligger till grund för att vi ska kunna genomföra vår undersökning.

Med vänliga hälsningar

Stina Haldén, Göteborg den 5 mars 2009
Hanna Widén, Göteborg den 5 mars 2009

Handledare:
Anna Nelson, Göteborg den 5 mars 2009

Bilaga 2

Intervjuguide- lyfta frågeställning 1 och 4;

Metoder för att prata med barn

1. Vilka metoder använder sig socialtjänsten av i LVU-utredningen för att ta reda på vad barnet själv vill?

Fråga;

1. Tycker du att du tog reda på barnets vilja i aktuell utredning?

Om nej- av vilken anledning?

Om ja- vilka metoder använde du dig av för att ta reda på barnets vilja i aktuell utredning?

2. Av vilken anledning valde du just den/de metoderna?

Insatsen

3. I vilken mån påverkas insatsen utformning av barnets vilja?

Fråga;

3. Tycker du att barnets vilja påverkade hur du utformade insatsen?

Om ja- Hur?

Om nej- Av vilken anledning påverkade inte barnets vilja insatsens utformning?

Urval

4. Hur tänkte du när du valde ut den utredning som vi fick ta del av?

Bilaga 3

ANALYSGUIDE

BARNET

Beskrivs i första hand barnets eller vårdnadshavarens situation?

Har barnet kommit till tals? Hur har barnet kommit till tals?

Har barnet lämnat viktig information till utredningen?

Har hänsyn tagits till vad barnet vill?

På vilket sätt skildras barnet?

Vilken förmåga har barnet

Hur yttrar sig barnets hälsa och utveckling?

Har barnet speciella behov?

Har insatsen utformats efter barnets speciella behov?

UTREDNINGEN

Är utredningen skriven på ett sådant sätt att barnet kan tillgodogöra sig alla dess delar?

Är utredningen skriven för barnet?

Kan utredningen upplevas kränkande för barnet vid uppläsning?

METODER

Syns det i utredningen vilka metoder man använt för att samtala med barn?

Vilka metoder i så fall?

Finns det andra metoder än samtal man använt sig av för att tillgodogöra sig barnets vilja?

Har man haft särskilda barnsamtal? I vilken form och i vilket syfte?

Har man använt sig av andra professionella, ex BUP för att utreda barnets vilja/ upplevelser?

Vilka problem har man stött på i samtalet med barn? Framgår det?

INSATSEN

Påverkas insatsens utformning av barnens önskan?

Vet man vad barnet tycker om insatsen ?

TEORI

Vilket är barnets faktiska kognitiva nivå i jämförelse med deras faktiska ålder? Kan man se tecken av regression, fixering?

ÖVRIGT